

Orta Çağ'da Batı Dünyasında Otoritenin Sorunsallığı Tarihi ve Felsefi Bir Çözümleme

MURAT SULTAN ÖZKAN^a

Öz

Orta Çağ, V. asırdan XV. asra kadar uzanan bin yıllık süreyi kapsamaktadır. Batı Roma İmparatorluğu, Cermenler tarafından işgal edildikten sonra Batı'nın Latin kesiminde otorite boşluğu oluşmuştur. Bunun doğal sonucu olarak, feodalizm ortaya çıkmış ve siyasi otorite parçellenmiştir. Senyörler, birtakım sorumlulukları yerine getirme koşuluyla kont, dük ya da kraldan *fief sözleşmesiyle* aldıkları toprakları, vassallarına işletmişlerdir. Vassallar ise kendilerine tevdi edilen topraklarda serfleri çalıştırmışlardır. Bu toprak sistemi, her senyörü egemenliği altındaki topraklar üzerinde yerel bir güç haline getirmiştir. Orta Çağ boyunca Kilise'nin siyasi tutumu, farklı düzeylerde etkili olmuştur. Kilise, Roma İmparatorluğu'nun pagan döneminde siyasi meselelere müdahil olmamış ve kendi iç işleyişiyle ilgilenmiştir. Kurumsallaşmasını tamamlayınca otorite haline gelmiş ve siyasi alana da müdahale etmeye başlamıştır. Kilise, Orta Çağ'ın başlangıcında ruhanî ve dünyevî otoritenin iki ayrı bağımsız güç olarak, kendi alanlarında yetki sahibi olduklarını benimsemiştir. V. asırdan sonra ise ruhanî otoritenin siyasi otoriteden üstün olduğu anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. Patristik dönem düşünürleri, bu anlayışın oluşmasına ve gelişmesine önemli katkılar sunmuşlardır. Skolastik dönem düşünürleri de, ikili otorite anlayışı üzerinden hareket etmişler ve görüşlerini teolojik argümanlardan çok akılla temellendirmeye çalışmışlardır. Skolastik dönemin ilk düşünürleri, ruhanî otoritenin üstün olması gerektiğini belirtirken, o dönemin son düşünürleri ise hem siyasi otoritenin üstün olmasını hem de halkın iradesine dayanmasını vurgulamışlardır.

^a Dr.; Milli Eğitim Bakanlığı
[muratsultan@gmail.com]

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ, Kilise, Feodalizm, Burjuvazi, Otorite, Skolastik Düşünürler

**Problems of Authority in The Western World During The Middle Ages
and A Philosophical Analysis**

Abstract

The term Middle Ages covers the thousand-year period from the fifth to the fifteenth century. Following the occupation of the Western Roman Empire by Germanic tribes there was a void of authority in the Latin part of the West. As a natural consequence of this, feudalism emerged and political authority was parceled. Senators operated the territory they received within the county, from the duke, or as a fief contract from the king, on the condition that they fulfilled certain responsibilities. Vassals, on the other hand, were serfs that ran the territories to which they were entrusted. This territorial system made each senator a local power over the lands under his sovereignty. Throughout the Middle Ages, the Church's political attitude was influential at different levels. The church had not been involved in political affairs during the pagan period of the Roman Empire and was interested in its inner workings. Upon completion of institutionalization, he became an authority and began to intervene in the political arena. At the beginning of the Middle Ages, the Church adopted spiritual and secular authority as two independent powers, each having authority in their own fields. After five centuries, the understanding that spiritual authority was superior to the political authority began to prevail. Thinkers of the patristic period made important contributions to the formation and development of this understanding. These scholastic thinkers also acted on the understanding of dual authority and based their views on the opinions theological arguments. While the first thinkers of the scholastic period stated that the spiritual authority should be superior, the later thinkers at that time emphasized both the superiority of political authority and the will of the people.

Key Words: Middle Ages, Church, Feudalism, Bourgeoisie, Authority, Scholastic Thinkers

Giriş

Yaklaşık olarak bin yıllık süreyi kapsayan Orta Çağ, Avrupa'nın tüm bölgelerinde eş zamanlı olarak yaşanmamıştır. Orta Çağ'ın başlangıç ve bitiş tarihleri arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Orta Çağ, Theodosius'un 395'te ölümünden sonra Roma İmparatorluğu'nun Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu olarak ikiye ayrılması, Cermen kabilelerinin 410'da Batı Roma İmparatorluğu'nu yağmalaması ve 476'da Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılması gibi üç farklı olayla başlatılmakta;¹ XV. asırda "klasik Yunan-Roma düşüncesine yöneliş" ile güzel sanatlara olan ilginin canlanması, insanın bireyselliğinin farkına vararak, aktif bir özne olarak her şeyi sorgulamaya başlaması ve insanın aracısız ilahi iradeyi anlayabileceğinin kabulü ile sonlandırılmaktadır.² Bu anlayışı çıkış noktası olarak alan düşünce tarihçileri, Orta Çağ'ı; Justinianos'un 529'da Atina'daki yeni- Plâtoncu Okulu kapatması ile Padova'da Aristoteles felsefesinin "Yunancasından öğretildiği bir kürsünün kurulması" ve Hıristiyanların Aristoteles çevirilerine verdiği önemin artması (1497) arasındaki süreçte gerçekleştirilen "felsefi kültürel alışveriş dönemi" olarak tanımlamışlardır. Siyaset tarihçileri ise Orta Çağ'ı Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü (476) ile başlatmakta, Doğu Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı ya da İstanbul'un fethiyle sonlandırmaktadırlar.³ Düşünce tarihçileri, düşünsel faaliyetlere verilen önem üzerinden, siyasi tarihçiler ise siyasi olayları göz önünde bulundurarak tanımlamalarını yapmışlardır. Dolayısıyla Orta Çağ'ı bir bütün olarak değerlendirmek mümkün değildir. VI. asırdan XI. asra uzanan bir

¹ Nazım İrem, "Karanlık/Aydınlık Anlatısı Olarak Ortaçağ ve Eski/Yeni Tarih Yazımı", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 8 (33), Ağustos, Eylül, Ekim-2005, s.134.

Alaric, Roma'yı 410 yılında ele geçirdikten sonra Cermen asıllı gruplar Batı Roma İmparatorluğu topraklarında hızla yayılmış ve eyaletlerin birçoğunu ele geçirmişlerdir: "İspanya ve Afrika'ya Vandallar; Aquitaine'ya Vizigotlar; Yukarı Ren bölgesi ve Kuzey Galya'ya Burgonlar; Aşağı Ren, Kuzey ve Orta Galya'ya Franklar yerleştiler. (Stephen Mitchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi*, cev. Turhan Kaçar, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları 2016. s. 150).

III. ve IV. asırlarda Roma İmparatorluğu egemen güçten, bölgesel bir güce dönüşmüş ve V. asırda İmparatorluk batıda çökmüş, doğuda ise VII. asrın ortalarında çok zayıflamıştı. (Mitchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi*, s. 636).

² İrem, "Karanlık/Aydınlık Anlatısı Olarak Ortaçağ ve Eski/Yeni Tarih Yazımı", s. 137-138.

³ Alain de Libera, "Batı Ortaçağ Felsefesi", haz. Jacqueline Russ, *Felsefe Tarihi Modern Dünyanın Yaratılması c. II*, cev. İsmail Yergüz, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 48.

dönemde siyasi, iktisadi ve düşünsel alanda barbarlık hâkimken, XI-XIV. asırlarda düşüncede ve sanatta önemli gelişmeler yaşanmıştır.⁴

Bu uzun dönemde Orta Çağ felsefesi iki ana başlık altında incelenmiştir: Patristik felsefe ve skolastik felsefe.⁵ Patristik felsefe: M.S. II. asırdan VIII. asra kadar Hıristiyan düşünürlerin oluşturduğu felsefedir. Başlangıçta Hıristiyanlığın "hakiki felsefe" olduğu anlayışı benimsenmiş, ancak II-V. asırlarda felsefe Hıristiyan kültürüne tamamen dâhil edilmiştir. V. asrın ikinci yarısından VIII. asra kadar geçen sürede, özgün çalışma yerine önceki dönemin eserleri açıklanmış ya da onların sentezi yapılmıştır.⁶ Skolastik felsefe; VIII-XV. asırlar arasındaki Orta Çağ felsefesinin genel karakterini ifade eden bir adlandırmadır ve üç döneme ayrılır: Erken skolastik (VIII-XII. yy.), yüksek skolastik (XII-XIII. yy.) ve geç skolastik (XIII-XV. yy.).⁷ Bu dönemler arasında farklılık arz etse de, genel olarak skolastik felsefede; Hıristiyan teolojisi mantıklı ve sistematik olarak açıklanmış ve bu yapılırken de, akıl vahye tabi kılınmıştır. Hıristiyanlığın akliliği ya da akılla çelişmediği delillendirilmeye çalışılmıştır.⁸ Nitekim Orta Çağ'da genellikle kilise ve tarikat mensupları felsefeyle ilgilenmiş, çözümlemelerini daha çok din eksenli yaparak, dine hizmet etmeye çalışmışlardır.⁹ Bu çalışmada patristik felsefe ve skolastik felsefenin egemen olduğu Orta Çağ'da Kilise'nin imparator, kral ve feodal beylerle yaptığı üstünlük mücadeleleri irdelenecektir. Orta Çağ'ın sosyal, siyasi ve ekonomik koşullarında oluşan otorite boşluğunun, Kilise tarafından nasıl doldurulmaya çalışıldığı ve Orta Çağ düşünürlerin sorunun çözümüne sundukları katkılar incelenecektir.

⁴ Alexandre Koyre, *Yeniçağ Biliminin Doğuşu*, cev. Kurtuluş Dinçer, Ara yayıncılık, İstanbul 1989, s. 9.

⁵ Betül Çotuksöken ve Saffet Babür, *Metinlerle Ortaçağda Felsefe* (Gözden geçirilmiş 3. bs.), Bilge Su, Ankara 2015, s. 14.

⁶ Ahmet Cevizci, *Ortaçağ Felsefe Tarihi*, Asa Kitabevi, Bursa 2001, 31-33.

⁷ H. Ömer Özden ve Osman Elmalı, *Yeniçağ Felsefesi Tarihi Metinlerle* (1. bs.), Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2012, s. 19.

⁸ Cevizci, *Ortaçağ Felsefe Tarihi*, s. 200- 201; Kadir Çüçen, *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*. İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2000, s. 159-161.

⁹ Özden ve Elmalı, *Yeniçağ Felsefesi Tarihi Metinlerle*, s. 20-21.

A. I-V. Asırlarda Kilise'nin Siyasi Tutumu

Orta Çağ'da Batı'da siyasi ve düşünsel faaliyetleri değerlendirirken, Hıristiyanların ya da Kilise'nin tutumunun göz önünde bulundurulması gerekir. Çünkü onların tutumları çoğunlukla belirleyici olmuş ve geniş halk kitlelerini etkilemiştir. Ancak Hıristiyanların bin yıllık bir dönemde siyasi tavırları hep aynı olmamış, zaman zaman farklı bakış açıları ortaya çıkmıştır. Hıristiyanlar, Roma İmparatorluğu karşısında Kilise'nin teşkilatlanmasını belirli bir seviyeye getirinceye kadar, pasif itaat anlayışıyla I-III. asırlarda siyasetten uzak durmuşlardır.¹⁰ Bu siyasi tutumlarını da İncil'in şu babına dayandırmışlardır. "... Ben size diyorum ki, kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağımıza bir tokat atana öbür yanağımızı da çevirin. Size karşı davacı olup mintanınızı almak isteyene abanızı da verin. Sizi bin adım yol yürümeye zorlayanla iki bin adım yürüyün."¹¹

Pavlus'un siyasi görüşleri de Hıristiyanların siyasi tutumlarının şekillenmesinde belirleyici olmuş ve çok uzun bir süre ana tezlerine temel teşkil etmiştir. Pavlus, otoritenin kaynağını ve siyasi otoriteye itaat hususunu şöyle açıklamıştır: "*Herkes, baştaki yönetime bağlı olsun. Çünkü Tanrı'dan olmayan yönetim yoktur. Var olanlar Tanrı tarafından kurulmuştur. Bu nedenle, yönetime karşı direnen, Tanrı buyruğuna karşı gelmiş olur. Karşı gelenler yargılanır.*"¹² "... Yönetim, kılıcı boş yere taşımıyor; kötülük yapanın üzerine Tanrı'nın gazabını salan oç alıcı olarak Tanrı'ya hizmet ediyor. Bunun için, yalnız Tanrı'nın gazabı nedeniyle değil, vicdan nedeniyle de yönetime bağlı olmak gerekir. Vergi ödemenizin nedeni de budur. Çünkü yöneticiler Tanrı'nın bu amaç için gayretle çalışan hizmetkârlarıdır. Herkese hakkını verin: Vergi hakkı olana vergi, gümrük hakkı olana gümrük, saygı hakkı olana saygı, onur hakkı olana onur verin."¹³ Kilise, Pavlus'un görüşlerini şu şekilde yorumlamıştır: Her türlü dünyevî otoritenin kaynağı Tanrı'dır; dolayısıyla tüm otoritelere itaat etmek de Tanrı'nın emridir. Romalılar, iktidarı halkın iradesine dayandırırken, Pavlus tanrısal iradeye dayandırmıştır. Bu ikilem Orta Çağ boyunca hep gündemde kalmış ve

¹⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine* (7. bs.), İmge Kitabevi, Ankara 2011, s. 124; Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler* (9. bs.), Beta Basım Dağıtım A.Ş., İstanbul 2000, 78-79.

¹¹ *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil), Matta, 5: 39-41*, Yeni Yaşam Yayınları, İstanbul 2014.

¹² *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil), Romalılar, 13: 1-2.*

¹³ *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil), Romalılar, 13: 4-7.*

otoritenin kaynağı sorunu dünyevî ve ruhanî otoriteler tarafından hararetle tartışılmıştır.¹⁴

Dünyevî ve ruhanî otorite ikileminin kaynağı da Kilise tarafından *İncil*'e dayandırılmıştır. Bu ikilem *İncil*'de şöyle ifade edilmektedir: Hz. İsa'ya şu soru yöneltilmiş; "*Peki, söyle bize, sence Sezar'a vergi vermek Kutsal Yasa'ya uygun mu, değil mi?*" İsa onların kötü niyetlerini bildiğinden, "*Ey ikiyüzlüler!*" dedi. "*Beni neden deniyorsunuz? Vergi öderken kullandığınız parayı gösterin bana!*" O'na bir dinar getirdiler. İsa, "*Bu resim, bu yazı kimin?*" diye sordu. "*Sezar'ın*" dediler. O zaman İsa, "*Öyleyse Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya verin*" dedi.¹⁵ Roma'nın pagan döneminde kendilerini alabildiğince siyasi konulardan soyutlayıcı bir tutum takınan Hıristiyanlar, bu baplar doğrultusunda dünyevî ve ruhanî otoriteyi birbirinden ayırmış; dünyevî işleri siyasal otoriteye, ruhanî işlerin ise tanrısal iradeye göre yapılmasını temel ilke olarak kabul etmişlerdir.¹⁶

Hıristiyanlar, kendilerini Roma İmparatorluğu'na kabul ettirmek ya da fazla tepki çekmemek için böyle bir siyasi anlayışla hareket etmişlerdir. Hıristiyanlar olabildiğince ihtiyatlı davransalar da, faaliyetleri imparatorluk tarafından tehdit olarak algılanmıştır.

Hz. İsa'dan sonra Hıristiyanlık Akdeniz havzasında hızlı bir şekilde yayılırken, imparatorlardan ciddi bir tepki görmemiş, hatta II. asırda imparatorların hoşgörü politikası sayesinde Kilise daha da kolay örgütlenmiştir. Ancak III. asırda Hıristiyanlık bir tehdit olarak görülmüş, Dekius (249-251) döneminde Hıristiyanlar baskı altına alınmış ve Diokletianus (284-305) zamanında ise baskılar kovuşturmaya dönüşmüştür. Bu baskı ve kovuşturmalar, Hıristiyanlığın daha da hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmuştur.¹⁷ Hıristiyanlar, bu üç asırlık dönemde devlet yönetiminde görev almamış, sadece Kilise'nin işleyişiyle ilgilenmişlerdir. Kilise de Konstantinus dönemine kadar merkezi yönetime bağlanmamış; piskoposlar halk tarafından seçilmiş; bağışlarla oluşan Kilise bütçesi

¹⁴ Ağaogulları ve Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s. 126-127.

¹⁵ *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, Matta, 22: 17-21.

¹⁶ Ağaogulları ve Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s. 127-130.

¹⁷ Turhan Kaçar, "Ortaçağ'ın Dinsel Fermantasyonu: IV. Yüzyıl Roma İmparatorluğu'nda Doğu, Batı Kiliseleri ve Devlet", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 8 (33), Ağustos, Eylül, Ekim-2005, s.100-101.

piskoposlar tarafından harcanmıştır.¹⁸ Ancak Konstantinus'un Hıristiyanlığı kabul etmesiyle birlikte, Kilise ve devlet arasındaki ilişkiler farklı bir boyut kazanmıştır. Konstantinus, Roma İmparatorluğu'nun Latin kesiminin hâkimi olmasını sağlayan zaferi, Hıristiyanların inandığı Tanrı'nın bir ihsanı olarak görmüş, Hıristiyan olmuş (312) ve yayımladığı Milano Fermanı (313) ile Hıristiyanlığı "güzide bir din" olarak ilan etmiştir.¹⁹ Bu fermanından sonra Hıristiyanlık, geniş halk kitleleri tarafından benimsenmiş, piskoposlar da devlette adli ve idari görevlere getirilmişlerdir.²⁰ Konstantinus, Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra Kilise'nin faaliyetlerini de desteklemeye başlamıştır. Bu tarihten elli yıl sonra ise Roma İmparatorluğu, diğer dini inanışları yasaklamış ve Hıristiyanlığı resmi din olarak ilan etmiştir. Bundan sonra rahipler, piskoposlar ve başpiskoposlar toplumsal hiyerarşide önemli bir konuma gelmişlerdir. Roma başpiskoposu ise kendini papa olarak kabul ettirmiş ve Kilise'yi kontrolüne almıştır. Böylece papalık kurumsallaşarak, kanunlarını, mahkemelerini ve cezaevlerini oluşturmuştur. Kilise bir taraftan dini ritüelleri yürütürken, bir taraftan da evlilik ve miras gibi medeni hukuk alanında yetki sahibi olmuştur. Ayrıca Kilise'ye dini bir yükümlülükle bağışlanan yardımları sistemli bir hale getirerek, kendi vergi sistemini kurmuş ve işletmiştir.²¹ Kilise, Orta Çağ'ın en büyük mali gücüne sahip olmuş ve senyörlere ödünç para ya da ürün vermeye başlamıştır. Kilise ekonomik olarak güçlendikçe siyasi otoritesini de artırmıştır.²² Kilise'nin ekonomik gücü elinde bulundurması sivil otoriteye karşı daha rahat hareket etmesini sağlamıştır. İmparatorlar vergileri toplamakta bile zorlanırken, Kilise'nin büyük bir servete hükmetmesi, kendine birçok avantaj sağlamıştır. Ayrıca merkezi otoriteden uzak bir noktada bulunması, Kilise'yi inisiyatif kullanmaya ve risk almaya da teşvik etmiştir

Konstantius, başkenti Roma'dan Konstantinopolis'e taşıyınca, Kilise bağımsız hareket etme olanağı bulmuştur. Çünkü ruhban sınıfın, bürokrasi

¹⁸ Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi: Katolik Felsefesi c. II* (2. bs.), cev. Ahmet Fethi, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltı. Şti., İstanbul 2017, s. 52-53.

¹⁹ Turhan Kaçar, "Ortaçağ'ın Dinsel Fermantasyonu: IV. Yüzyıl Roma İmparatorluğu'nda Doğu, Batı Kiliseleri ve Devlet ", s. 100-101; Mitchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi*, s. 98.

²⁰ Russell, *Batı Felsefesi Tarihi: Katolik Felsefesi c. II*, s. 52-53.

²¹ John Hirst, *Kısa Avrupa tarihi* (Genişletilmiş 2. bs.), cev. Mihriban Doğan, Say Yayınları, İstanbul 213, s. 22-24.

²² Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 70.

ile olan ilişkileri minimum düzeye inmiştir. Roma Kilisesi'nin özerk tutumu; Kilise-devlet, Kilise-toplum arasındaki bağların yıpranmasına neden olmuştur. Roma Kilise'sinin bağımsız hareket etmesi, İmparatorluk tarafından kontrol altına alınmaya çalışılmış, fakat büyük bir direnişle karşılaşmıştır. Örneğin, Korduba piskoposu Hosius (ö. 357), imparatora yazdığı bir mektupta: Dünyevî işlerin imparatorlara ait olduğu gibi Kilise işlerinin de piskoposlara ait olduğunu belirtmiş, imparatorların ruhanî meselelere müdahale etmemelerini talep etmiştir.²³ IV. asrın ikinci yarısında dahi ruhanî otorite, siyasi otorite karşısında savunma pozisyonundadır ve imparatorun kendi iç işleyişine müdahale etmemesini savunmaktadır. Ama siyasi otorite tarafından iç işleyişine yapılan müdahalelere karşı da tepkisini koymaya başlamıştır.

B. V-XV. Asırlarda Kilise-Devlet Mücadelesi

Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte Batı'da sınır güvenliği kalmamış, Cermenler kendilerini yağmaladıkları yerlerin sahibi olarak görmüşlerdir. Cermenler kabile töreleriyle hareket etmiş, hiçbir hukuk sistemini ya da hukuki normu tanımamışlardır. Ayrıca bu istiladan sonra Batı'da ne yol güvenliği ne de ticari özgürlük kalmıştır.²⁴ Pagan olan istilacıların saldırısı sonucunda Roma İmparatorluğu dağılmış, ancak Kilise etkinliğini devam ettirmiştir. Kilise'nin kurum olarak ayakta kalmasını sağlayan temel etmen, Ortodoks Hıristiyanların din savunuculuğu ve piskoposların stratejik çalışmaları olmuştur.²⁵ Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküş sürecinde Hıristiyanlar, bir taraftan teolojik tartışmaları sürdürmüşler bir taraftan da dini tebliğlerine devam etmişlerdir.²⁶ Bu süreçte ve sonrasında devlet içerisinde derin devlet olarak örgütlenen Kilise, Yunan ve Roma mirasına da sahip çıkmış, Pagan düşünürlerin eserlerinin kısmen hakikati içerdiğini kabul etmiş ve bunları Kilise'nin tezlerini desteklemek için

²³ Kaçar, "Ortaçağ'ın Dinsel Fermantasyonu: IV. Yüzyıl Roma İmparatorluğu'nda Doğu, Batı Kiliseleri ve Devlet", s. 104.

²⁴ W. T. Jones, *Ortaçağ Düşüncesi Batı Felsefesi Tarihi c. II*, cev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 223-224.

²⁵ Jones, *Ortaçağ Düşüncesi Batı Felsefesi Tarihi c. II*, s. 225-226.

²⁶ Russell, *Batı Felsefesi Tarihi: Katolik Felsefesi c. II*, s. 52.

kullanmıştır.²⁷ Bu anlayışla tercüme edilen Yunan ve Roma dönemine ait kaynaklar, *İncil*'le sentezlenerek Hıristiyanlığın teolojisi oluşturulmuştur.²⁸

Cermenler, Roma İmparatorluğu'nu tamamen istila ettiklerinde ise kendi iktidarlarını kurmuşlardır. Cermen savaşçılarının önderleri, kral olmuşlar ve ele geçirdikleri toprakları savaşçıları arasında taksim etmişlerdir.²⁹ Roma İmparatorluğu'nun eyaletleri krallıklara dönüşmüştür: İtalya'da Lonbard; İspanya'da Got; Afrika'da Vandal; Britanya'da Anglo Sakson; Galya'da Frank krallıkları kurulmuştur.³⁰ Krallar, toprakları savaşçılara savaş zamanlarında kendilerine asker gönderme koşuluyla vermişlerdir. Ancak bir süre sonra toprakları ellerinde bulunduranlar savaş zamanında asker göndermeye karşı çıkmış ve toprakları mülkiyetlerine geçirmeye başlamışlardır. Bu da kralların yetki alanlarını sınırlandırmıştır. Krallar, toprak sahiplerine mahkûm olmamak için tamamen kendi kontrollerinde olan bir ordu kurmak, vergi sistemini yeniden düzenlemek ve kendi bürokrasilerini oluşturmak için ciddi mücadelelere girişmişlerdir. Kilise, Cermen krallarla da kısa sürede uzlaşmış, onları Hıristiyan olmaları halinde egemenlik alanlarının daha da fazla artacağına inandırmıştır. Cermenler ise ele geçirdikleri topraklarda yaşayan halkın üzerinde daha kolay egemenlik kurmak için Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir.³¹ Kilise, siyasi otoritenin parçalı olduğu bu dönemde de, Hıristiyan krallıklar üzerinden imparatorluk dönemindeki evrenselciliğini devam ettirmiştir.³² Merkezi otorite boşluğunu iyi değerlendiren Kilise, ruhban sınıfına mensup olanları önemli konumlara getirmiştir.

Bu aşamada papa, imparator; başpiskopos ve piskoposlar, bürokrat; rahipler ise memur rolünde varlıklarını devam ettirmişlerdir. Papa ve piskoposlar Kilise'nin öğretilerini belirlemiş ve yönetim fonksiyonunu icra etmişlerdir. Halk ise Latince bilmediği için *İncil*'i anlamada ya da yorumlamada din adamlarının görüşlerine mahkûm edilmiştir. Ayinler, günahların bağışlanması ve bağışların toplanması rahipler tarafından yapılmıştır. O dönemde insanları ruhbanlığa motive eden ana saik ise

²⁷ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 24.

²⁸ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 30-31.

²⁹ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 25.

³⁰ Jones, *Ortaçağ Düşüncesi Batı Felsefesi Tarihi c. II*, s. 242.

³¹ Hirst, *Kısa Avrupa tarihi*, s. 26-27.

³² Jones, *Ortaçağ Düşüncesi Batı Felsefesi Tarihi c. II*, s. 242.

dindarlık değil, ruhban sınıfının sahip olduğu sosyal statü ve ekonomik durumlarının çok iyi olmasıydı.³³ Bir pagan senatör bu durumu şöyle ifade etmiştir: "Bana Roma piskoposluğunu verin hemen Hristiyan olayım."³⁴ Bu ifade, piskoposların sosyal konumlarının halk ve bürokratlar için ne kadar cazip olduğunu göstermektedir.

Kilise, piskoposların önderliğinde örgütlenmesini tamamladıktan sonra siyasi sorumluluk da almaya başlamıştır. Roma piskoposları ise hem diğer piskoposlardan hem de dünyevî otoriteden üstün oldukları tezini ileri sürmüş ve görüşlerini *İncil* ile de desteklemişlerdir. Papa I. Leo, Petrus doktriniyle bu tezi delillendirmiştir.³⁵ Bu doktrine göre, Hz. İsa, Petrus'a "*Ben Kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım. (...) Göklerin Egemenliği'nin anahtarlarını sana vereceğim.*" demiştir.³⁶ Bu bapları çıkış noktası olarak alan Romalı piskoposlar, hem Kilise'nin başı olduklarını hem de papanın Hristiyan krallara göre önceliğinin bulunduğunu savunmuşlardır.³⁷ Roma'da teşkilatlanan Kilise, Petrus tarafından kurulduğunu iddia ederek üstünlüğünü savunurken, Konstantinopolis'te teşkilatlanan Kilise ise Hz. İsa'ya ilk inanan ve Petrus'u da Hz. İsa ile tanıştıran Andreas tarafından kurulduğunu iddia ederek, Roma Kilise'sine karşı üstünlüğünü savunmuştur. Konstantinopolis piskoposu, 451'de Kadıköy'de toplanan konsilde, Roma Kilise'si ile eşit olduklarını ilan ettiğinde, imparatorluğun iki yakasındaki Kiliselerin karşıtlığı tamamen tescillenmişti.³⁸ Ancak kiliselerin Doğu-Batı olarak tamamen ayrılmaları 1054'te gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra Batı Kilise'si Katolik, Doğu Kilise'si ise Ortodoks adını almıştır.³⁹ Papa, Katolik Hristiyanlar üzerinde etkiliydi ve Katoliklik "İrlanda ve İspanya'nın kuzeyinden Polonya'nın doğu sınırına, Norveç'in kuzeyinden Akdeniz'in Sardinya adasına" kadar geniş bir alana yayılmıştı. Patriğe bağlı Ortodoks

³³ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 38- 39.

³⁴ Kaçar, "Ortaçağ'ın Dinsel Fermantasyonu: IV. Yüzyıl Roma İmparatorluğu'nda Doğu, Batı Kiliseleri ve Devlet ", s. 105.

³⁵ Jones, *Ortaçağ Düşüncesi Batı Felsefesi Tarihi c. II*, s. 227.

³⁶ *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, Matta 16: 18-19.

³⁷ Jones, *Ortaçağ Düşüncesi Batı Felsefesi Tarihi c. II*, s. 227.

³⁸ Kaçar, "Ortaçağ'ın Dinsel Fermantasyonu: IV. Yüzyıl Roma İmparatorluğu'nda Doğu, Batı Kiliseleri ve Devlet ", s. 108; Bkz. *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, *Yuhanna*, 1: 41-42.

³⁹ Günay Tümer ve Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara 1993, 264; Ağaogulları ve Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s. 168.

Hıristiyanlar ise Konstantinopolis, Yunanistan, Anadolu ve Rusya'nın batısında yaygındı.⁴⁰

Papalar, sadece dünyevî iktidarla değil, Konstantinopolis'teki Doğu Kilise'si ile de üstünlük mücadelesi içindeydiler ve onları alt etmenin yollarını arıyorlardı.⁴¹ Katoliklere göre papa; "Hz. İsa'nın vekili, Petrus'un halefi" ve "yanılmaz otoritedir." Kilise ise "evrenseldir" ve "Kutsal Ruh tarafından sevk ve idare edilmektedir."⁴² Bu anlayışla hareket eden Kilise, V. asırda dünyevî ve ruhanî iki farklı otoritenin varlığını kabul etse de, dini otoritenin üstünlüğüne inanmaktaydı. Örneğin, Papa I. Gelasius'a (492-496) göre Hz. İsa, krallarla rahiplerin görev ve sorumluluklarını birbirinden ayırmış; Hıristiyan imparatorların ebedi kurtuluş için rahiplere, rahiplerin de dünyevî işlerinin yürütülmesi için imparatorlara bağlı kalmasını telkin etmiştir. I. Gelasius, imparatora yazmış olduğu bir mektupta bu durumu şöyle ifade etmiştir: "*Ey en merhametli oğul, bil ki, merteben tüm insan soyunun üstünde olsa da, yine de din işleriyle uğraşanların önünde itaatkâr bir sadakatle boynunu bük. Kendi kurtuluşun için onlara bel bağla.*"⁴³

I. Gelasius, *İncil*'deki "*İşte burada iki kılıç.*"⁴⁴ hükmünden hareketle "iki kılıç kuramını geliştirmiştir." Bu iki kılıçtan biri, dünyevî güç olarak, Doğu Roma İmparatorunu; diğeri ise ruhanî otorite olarak Kilise'yi temsil etmektedir. Bu iki kılıç kuramına göre, iki otoritenin kaynağı da Tanrı'dır. Kilise kılıcın birini kendi elinde tutarken, diğeri yönetim hakkını kullanması için krala vermiştir. Krallar yönetme hakkını Kilise'den aldıklarından, Kilise'ye hizmet etmek zorundadırlar.⁴⁵ Dolayısıyla siyasi gücü Tanrı'dan alıp imparatora veren Kilise'dir. Bundan dolayı imparator kılıcı kendine veren Kilise'ye sadakatle bağlı olmalıdır. Kilise kuruluş döneminde her türlü otoritenin kaynağının Tanrı olduğunu ifade ederken, teşkilatlanmasını tamamladıktan sonra siyasi iktidarların Kilise'nin aracılığı

⁴⁰ Cyril Aydon, *İnsanlık Tarihi 150.000 Yıl Öncesinden Bugüne İnsanın ve Uygarlığın Öyküsü*, cev. İlgin B. Yıldız, Say Yayınları, İstanbul 2015, s. 167.

⁴¹ Aydon, *İnsanlık Tarihi 150.000 Yıl Öncesinden Bugüne İnsanın ve Uygarlığın Öyküsü*, s. 161.

⁴² Tümer ve Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 270.

⁴³ Jones, *Ortaçağ Düşüncesi Batı Felsefesi Tarihi c. II*, s. 227-228.

⁴⁴ *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, Luka, 22: 38.

⁴⁵ Donald G.Tannenbaum ve David Schultz, *Siyasi Düşünceler Tarihi Filozoflar ve Fikirleri* (3. bs.), cev. Fatih Demirci, Adres Yayınları, Ankara 2007, s. 135.

ile güç sahibi olduğunu ileri sürmüştür. Kilise bu anlayışını siyasi tutumuna da yansıtmıştır.

I. Gelasius, iki kılıcı da Kilise'nin kontrolünde tutmak için Doğu Roma İmparatorluğu'nun etkisinden kurtulmaya çalışmış; imparatoru Kilise'nin efendisi değil, çocuğu olarak nitelendirmiştir. Papa II. Stephan ise 753'te Kilise topraklarına saldırılar yapıldığında Doğu Roma İmparatorluğu'ndan değil, Frenk Kralı Pepin'den yardım istemiştir. Bu yardım talebi esnasında Papa II. Stephan, Pepin'in başını yağla mesh ederek kutsamış ve onu Kilise'nin koruyucusu olarak ilan etmiştir. Papa Paul da 758'de Pepin'e kılıç hediye ederek Kilise için savaşmasını telkin etmiştir. Pepin'in oğlu Şarlman kral olduğunda papanın kendisine taç giydirmesini reddetse de, 800 yılında Papa III. Leon tarafından ikna edilmiştir ve papanın elinden taç giymiştir.⁴⁶ Kilise elde ettiği gücü kaybetmemek ve konumunu daha da güçlendirmek için otoriteyi tek elde toplamaya çalışan imparator ya da krallara karşı temkinli yaklaşmış, hatta onlarla mücadele etmiştir.

Bu dönemde Kilise ile krallar arasında üstünlük mücadelesi yaşanırken, bir taraftan da krallıklar arasında Roma İmparatorluğu'nun yerini almak için savaşlar yaşanmaktaydı. Roma İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmaya ilk teşebbüs eden Frank Kralı Şarlman olmuştur. Şarlman, yaptığı fetihlerle ülkesinin sınırlarını "Pirenelerden Tuna Nehri'ne, Baltık Denizi'nden Roma'ya" kadar genişleterek, Kutsal Roma İmparatorluğu'nu kurmuştur. Bu fetihlerle Kilise'nin nüfuz alanı genişlese de, Kilise bu gelişmeleri kendine rakip olarak gördüğünden krallarla çatışmaya başlamıştır.⁴⁷ Çünkü merkezi otoritenin gücü arttıkça kilisenin hem nüfuz alanı daralıyor hem de daha pasif konuma itiliyordu. Bundan dolayı kendine rakip olarak gördüğü güçlü siyasi otoriteleri zayıf düşürerek, kendi güdümüne almaya çalışmıştır.

IX. asra gelindiğinde ise krallar göstermelik bir konuma gelmiş, papalar otoriteyi tamamen ele geçirmişlerdi. Papa I. Nicolaus'un (858-867) Doğu Roma İmparatoru'na yazdığı bir mektupta bu durum açıkça ifade

⁴⁶ Alâeddin Şenel, *Siyasi Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş* (Kısaltılmış ve Gözden Geçirilmiş 4. bs.), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2013, s. 248.

⁴⁷ Aydon, *İnsanlık Tarihi 150.000 Yıl Öncesinden Bugüne İnsanın ve Uygarlığın Öyküsü*, s. 160-161.

edilmektedir: "Aynı kimselerin hem kral, hem rahip, hem de din büyüğü oldukları günler geçmiş, Hıristiyanlık iki görevi ayırmıştır. Hıristiyan olan imparatorlar sonsuz yaşam için papaya muhtaçtırlar, hâlbuki papaların geçici dünya işleri dışında imparatorlara gereksinimleri yoktur."⁴⁸ XI. asrın başlarında ise Hıristiyanlar, papa ve imparator tarafından yönetilmişlerdir, ancak bu iki otorite arasında yetki karmaşası gün geçtikçe artmış ve ciddi sorunlara neden olmuştur. Papa II. Silvester'in 1003'te ölümünden sonra Papalık, önce senyörlerin daha sonra ise Alman imparatorların etkisi altına girmiştir.⁴⁹ Üst otoritenin papa ve kral/imparator arasında zamanla el değiştirmesinin nedenlerden biri de, dini ve siyasi otoriteyi temsil edenlerin kişisel özellikleridir. Güçlü krallar Kilise'yi kontrolleri altında tutarken, pasif olanlar Kilise'nin buyruklarına göre hareket etmişlerdir.

Papa II. Nicolaus (1059) Kilise'nin otoritesini artırmak için bir ferman yayınlamıştır. Bu ferman ile piskoposların atama yetkisini laik senyörler ve kralların elinden alarak, dünyevî otoriteyi ruhanî otoriteye bağlamaya çalışmıştır. Papa VII. Gregorius'un (1073-1085) reformlarıyla ise papalık laik senyörlerin etkisinden kurtulmuş, askeri sınıfa karşı ruhban sınıfın etkinliği ve özerkliği artırılmış, kardinallerin papa tarafından atanma ilkesi benimsenmiş ve papanın bağımsızlığı savunulmuştur.⁵⁰ VII. Gregorius'a göre Roma Kilise'si Tanrı tarafından kurulmuştur. "Papa hükümdarların ayaklarını öptüğü tek insandır" ve "imparatorları tahtından indirebilir." "Papa'nın kararlarını kimse gözden geçiremez, ama o, herkesin kararını gözden geçirebilir" ve hiç kimse onu yargılayamaz. VII. Gregorius'un papayı "eksiksiz güç" olarak açıklaması, Pavlus'un "İktidar yalnız Tanrı'dan gelir ve iktidardakiler Tanrı tarafından atanmışlardır." ilkesinin tekrarıdır başka bir şey değildir.⁵¹ Gregorius Reformları'ndan sonra manastırlar, papa ve piskoposların kendi anlayışları doğrultusunda adam yetiştirdikleri kurumlara dönüşmüştür.⁵² Dünyevî ve ruhanî otoriteyi

⁴⁸ Alâeddin Şenel, *Siyasi Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, s. 248-249.

⁴⁹ Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, s. 102-103.

⁵⁰ Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, s. 102-103.

⁵¹ Gérard Mairet, "Padovalı Marsilius'dan Louis XIV'e Laik Devletin Doğuşu", der. Cemal Bali Akal, *Devlet Kuramı* (4. bs.), Dost Kitabevi, Ankara 2013, s. 217.

⁵² Marc Bloch, *Feodal Toplum* (5. bs.), cev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2015, s. 548.

kendisinde toplayan Kilise senyörleri; başrahipler, başpiskoposlar, piskoposlar, "servet, iktidar ve komuta yetkisi" ile kılıç baronlarıyla eşit konuma gelmişlerdir.⁵³

Papalar, XI. asrın ikinci yarısında, piskoposları bağlılık yemini ile kendilerine bağladıkları gibi kralları da kendilerine bağlamaya çalışmış, küçük krallıklar üzerinde de etkili olmuşlardır. Ancak güçlü krallar bunu kabul etmeyince iki otorite arasındaki mücadele daha da şiddetlenmiştir. Papa Gregorius'un (1075) imparatorluğun yönetimi altındaki piskoposların bazılarını azletmesini İmparator IV. Heinrich kabul etmemiş ve Alman din adamlarını toplayarak, Gregorius'u papalıktan azletmeye teşvik etmiştir. Gregorius, imparatorun bu hamlesine çok sert tepki vermiş ve IV. Heinrich'yi aforoz etmiştir. IV. Heinrich, aforozdan sonra kendisine olan desteğin azaldığını görünce papanın ayağına gitmiş, uzun bir süre bekletildikten sonra Papa'nın huzuruna kabul edilmiş ve karlar üstünde diz çökerek Papa'dan affını dilemiştir. IV. Heinrich bu vesileyle tahtında kalmış, ancak üstünlük mücadelesine de devam etmiştir.⁵⁴ Bu aforoz olayında siyasi ya da ruhanî bir otoritenin halk tarafından desteklenmesinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim Kral IV. Heinrich'yi af dilemeye sevk eden papanın gücü değil, halkın desteğini kaybetme korkusudur.

İki otoriteyi birbirine düşüren piskoposların atama yetkisi, aslında Kilise hukukunda düzenlenmiştir. Ancak taraflar normlara göre değil, kendi çıkarlarına göre hareket etmişlerdir. Kilise hukukuna göre piskoposların Kilise yetkilileri ve halk tarafından; başrahiplerin ise rahipler tarafından seçilmesi gerekmektedir. Ancak Kilise üzerinde Roma egemenliği başladığı ilk dönemden itibaren İmparatorlar, ya piskopos ve başrahiplerin seçimine müdahale ederek, destekledikleri kişileri seçtirmişler ya da onları resen atamışlardır. Cermen krallıklar döneminde de resen atamalar devam etmiştir. Dini otorite olmanın yanında kitlelere komuta etme hakkını kullanan din adamlarının merkezden atanması X. ve XI. asırlarda teamül haline gelmiş, papalar ve imparatorlar tarafından da savunulmuştur.⁵⁵ XI. asırdan sonra krallarla papalar arasındaki üstünlük mücadelesi daha da artmış; papalar, kralların Kilise'nin iç işleyişine müdahale etmemelerini savunurken, krallar

⁵³ Bloch, *Feodal Toplum*, s. 549.

⁵⁴ Jones, *Ortaçağ Düşüncesi Batı Felsefesi Tarihi c. II*, s. 228-230.

⁵⁵ Bloch, *Feodal Toplum*, s. 553.

piskoposların çok fazla yetkileri olduğundan onları kontrolleri altında tutmaya çalışmışlardır.⁵⁶ İki otorite de bürokrasiyi ya da bölgesel yönetimleri kendi atadıkları ruhbanlarla kontrolleri altında tutmaya çalışmıştır. Çünkü ekonomiye ve bürokrasiye hâkim olan otoritesini de sağlamlaştırmaktadır

Piskoposların atanma sorunu 1122'de papa ve imparator arasında sağlanan uzlaşmayla çözüme kavuşturulmuş; imparator, "piskoposluk asası ve yüzük" ile görevlendirme yetkisini papaya bırakmış, ancak piskoposları "kraliyet asası" ile görevlendirme hakkının kendine ait olduğuna karar vermiştir.⁵⁷ Papa ve imparator arasındaki yetki tartışması I. Friedrich Barbarossa (1152-1190) devrinde tekrar başlamış, II. Friedrich zamanında bu tartışma zirveye çıkmıştır. II. Friedrich'in 1250'de ölümünden sonra papa imparatora karşı kesin zaferini kazanmış ve bundan sonra papalar imparatorları değil, kralları desteklemiştir.⁵⁸ Nitekim Papa III. Innocentius (1198-1216), otoritenin tamamına sahip olduğunu, VIII. Bonifacius ise 1302'de papalık fermanının mutlak olduğunu ilan etmiştir. Papaların böyle bir tutum takınmalarına, krallarla yapmış oldukları egemenliği kullanma hakkının kime ait olduğuyla ilgili tartışma etkili olmuştur. Toplumun büyük bir kesimi Kilise öğretilerini desteklerken, az sayıda hukukçu ise dünyevî otoriteyi desteklemiştir. Bunlar Kilise'nin ruhanî yetkiyi kullanma hakkını inkâr etmeden, Hıristiyanlığın özünde olduğu gibi dünyevî ve ruhanî otoritenin birbirinden ayrılmasını savunuyorlardı. Onlara göre "Devlet ruhanî konularda Kilise'ye, Kilise'ye dünyevî konularda devlete bağımlı olmalıydı."⁵⁹

Kral ve prensler, mülkiyetleri kendilerine ait olan kiliselere yetki belgesiyle atadıkları piskoposlardan ve başrahiplerden kendilerine itaat etmelerini istiyorlardı. Piskoposlar ve başrahipler de kral ya da prenslere itaat ediyorlardı.⁶⁰ Buna karşılık olarak Kilise ise mülkiyeti dünyevî otoriteye ait olan birçok Kilise'yi satın almış, kiliseleri laik senyörlerin yetki alanından çıkarmıştır. Bu uygulama ile yerel yönetimlerin elinde olan tüm

⁵⁶ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 134.

⁵⁷ Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, s. 103.

⁵⁸ Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, s.103.

⁵⁹ Louis Dumont, "Belirleyicilik Üzerine Denemeler: Doğu. XIII. Yüzyıldan Başlayarak Siyaset Kategorisi ve Devlet", der. Cemal Bali Akal, *Devlet Kuramı* (4. bs.), Dost Kitabevi, Ankara 2013, s. 146-147.

⁶⁰ Bloch, *Feodal Toplum*, s. 554.

manastırlar satın alınarak, Kilise güçlendirilmiştir. Bu çatışmaların sonunda piskoposlar, seçimle gelmeye başlamış, laik yöneticiler piskopos seçimlerinin dışında bırakılmıştır. XIII. asır boyunca piskoposlar katedral rahiplerinden oluşan bir kurul tarafından seçilmiştir.⁶¹

Kilise'nin Hıristiyan devletler ve toplumlar üzerindeki siyasi gücü, bazı imparator ya da krallar tarafından dış politikada da kullanılmak istenmiştir. Kilise'nin tüm Hıristiyanları aynı amaç etrafında birleştirmesine yönelik talepler, Kilise'nin etki alanını daha da artırmıştır. Ayrıca Kilise bu talepleri kendi çıkarları için kullanmıştır. Türkler, İstanbul önlerine kadar gelince (1092) Bizans İmparatoru papadan yardım istemiştir. Papa II. Urban (1095) bu talep vesilesiyle Müslümanları hedef göstererek Hıristiyanların kendi aralarında savaşmalarını sonlandırmak, Doğu Kilise'sini kontrol altına almak;⁶² Kilise'ye karşı oluşan tepkileri dindirmek, saygınlığını yeniden kazanmak ve nüfuz alanını daha da genişletmek için "Haçlı Savaşlarını" başlatmıştır. Papa, bu savaşa katılanların işlemiş oldukları tüm günahların bağışlanacağını ve cennetin kapılarının bu savaşçılara ardına kadar açılacağını bildirmiştir. Bu savaşa "Haçlı Er" olarak katılan kitleler de çeşitli sebeplerden dolayı savaşa iştirak etmişlerdir. Şövalyeler nam salma adına, prensler ise daha fazla toprak elde etmek için bu savaflara katılmışlardır.⁶³ Topraksız yoksullar ise Haçlı Savaşlarını bir fırsat olarak görmüşler ve bu vesileyle yaşam koşullarını iyileştirebileceklerine inanmışlardır. Ancak Müslümanlarla ve Doğu Avrupa'daki paganlarla yapılan bu savaşlar, Kilise tarafından *İncil*'i yayma veya kutsal toprakları ele geçirmek gibi dini bir gerekçeyle maskelenmiş ve Haçlı Savaşı olarak yüceltilmiştir. "Savaşçıların ateşli hırslarını, Hıristiyanlaştırılacak başka ülkelere yöneltme fikri" papalar tarafından hararetle savunulmuştur.⁶⁴ Bundan sonra sorunlarla karşılaşan ya da "reklamını yapmak isteyen papa," Haçlı Savaşı başlatmıştır.⁶⁵

⁶¹ Bloch, *Feodal Toplum*, s. 554-556.

⁶² Aydon, *İnsanlık Tarihi 150.000 Yıl Öncesinden Bugüne İnsanın ve Uygarlığın Öyküsü*, s. 161-163.

⁶³ Şenel, *Siyasi Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, s. 246-247.

⁶⁴ Leo Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla* (15. bs.), cev. Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 28-29.

⁶⁵ Aydon, *İnsanlık Tarihi 150.000 Yıl Öncesinden Bugüne İnsanın ve Uygarlığın Öyküsü*, s. 176.

Kilise, kendi içindeki gelişmeleri de kontrol altında tutmaya büyük özen göstererek, otoritesini kaybetmemeye çalışmıştır. Kilise'nin ilk Hıristiyanların eşitlikçi yaşam tarzlarından uzaklaşıp hiyerarşik bir örgütlenmeyle devletleşmesine karşı çeşitli tepkiler oluşmuştur. İlk Hıristiyanların eşitlikçi ve mütevazı yaşamlarını canlandırmak için manastırlar kurulmuş ve buralarda keşişler münzevi bir şekilde yaşamışlardır. Ancak papalar bu gelişmelerle yakından ilgilenmiş, keşişleri ya da manastırları kontrolleri altında tutmaya büyük özen göstermişlerdir.⁶⁶ Kilise'nin dünyevîleşmesine tepki olarak kurulan manastırlar, öte dünyaya duyulan arzunun bir yansımasıydı. "Papalar, Sezar'ın olan şeyleri Sezar'a vermekten, manastır keşişleri Tanrı'nın olan şeyleri Tanrı'ya vermeye çalışıyorlardı." Manastırlarda görev yapan keşişler de çok geçmeden ruhanî meseleleri bir tarafa bırakarak, dünyevî zenginlik peşine düşmüşlerdir.⁶⁷ Önemli ekonomik imkânlarla kavuşmuşlar ve rahat bir hayat sürmüşlerdir. Bundan dolayı birçok kimseyi keşiş olmaya motive eden saik Tanrı sevgisi değil, "manastır hayatının sağladığı nispi rahatlık ve güvenlikti." Keşişler hiç bir kural tanımadan istedikleri gibi yaşıyorlar, manastırların şöhretine gölge düşürüyorlardı.⁶⁸ XI. ve XII. asırlarda manastırlar da ekonomik olarak sistemde önemli bir yer edinmiş ve "kredi veren kurum" haline gelmişlerdir. Kilise de bu dönemde tacirleri, şövalyelere karşı desteklemiş; ticarete yönelik ön yargıların kırılması için halkı motive etmiştir.⁶⁹

XIII. asırda ise Kilise'nin bozulmasına tepki olarak, Fransisken ve Dominiken gibi dilenci tarikatlar kurulmuştur. Fransisken tarikatını kuran Francis (1181-1266), zengin bir ailenin çocuğu olmasına rağmen yoksulluğu tercih etmiştir. Tarikatının müntesiplerine de ev ve kilise sahibi olmayı yasaklamıştır. Fier olarak adlandırılan din adamlarına halk içerisinde yaşamayı ve sadakalarla geçinmelerini öğütlemiştir. Dominic (1170-1221), tarafından kurulan Dominiken tarikatı ise "yoksulluğu Hıristiyanlıktan sapmalar ile savaşım aracı olarak görmüştür." Bu tarikatların çabalarıyla din adamları ve Kilise'nin saygınlık kazanması sağlanmıştır. Papa IX.

⁶⁶ Şenel, *Siyasi Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, s. 242.

⁶⁷ Jones, *Ortaçağ Düşüncesi Batı Felsefesi Tarihi c. II*, s. 231-235.

⁶⁸ Jones, *Ortaçağ Düşüncesi Batı Felsefesi Tarihi c. II*, s. 231.

⁶⁹ Jacques le Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, cev. Hanife Güven ve Uğur Güven, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2015, s. 88-89.

Gregorius'un zamanında (1233) Engizisyon Mahkemeleri kurulurken Fransisken ve Dominiken tarikatlarının mensupları bu mahkemelere yargıç yapılmıştır. Bu mahkemeler, dinden sapmaları kovuşturmakla yetkilendirilmiştir.⁷⁰ Bu tarikatlar manastırları kent merkezlerine çekmişler, manastırlardaki kürsü sayısı kadar üniversitelerde kürsü kurmuş ve hocalık yapmışlardır. Aquinolu Thomas da bir Dominiken olarak Paris Üniversitesi'nde ders vermiştir.⁷¹

C. Orta Çağ'da Feodalizmin Toplumsal ve Siyasal Etkisi

Feodalizm; "parçalı iktidar yapısı ve koşullu mülkiyet" anlayışına dayanmaktaydı.⁷² Belirli sosyal, siyasal ve ekonomik koşulların doğal bir sonucuydu. Feodalizmin temelleri Cermen istilalarından çok önce Roma İmparatorluğu'nun çöküş sürecinde atılmıştır. Merkezi yönetim sorumluluklarını yerine getiremeyince, bu görevi taşradaki mülk sahiplerine devretmiştir. Kendilerine vergi toplama sorumluluğu verilen mülk sahipleri, daha sonra adaleti sağlamaya da başlamış, merkezi otorite de bu durumu kabullenmek zorunda kalmıştır. Ayrıca mülk sahipleri asayişini sağlama ve suçluları cezalandırma hakkını da kullanmışlardır. Bu dönemde "emanet" olarak adlandırılan uygulama, feodalite için örnek teşkil etmiştir. Küçük toprak sahipleri, güvenliklerini sağlamaları için mülklerini büyük toprak sahiplerine emanet etmişlerdi. Küçük toprak sahipleri arazisini eker biçer, ancak "tam olarak bağımsız toprak sahibi olamazdı." Bu uygulamayla "bağımsızlığı güvenlikle değiş tokuş etmiş olurdu."⁷³ Feodalitenin kökü M.Ö. II. asra kadar uzansa da M.S. III-IX. asırlarda sistemli bir hale gelmiştir. Roma İmparatorluğu'nun çöküşüne denk geldiğinden savaşların, sefaletin ve zaruretin yaygın olduğu bir dönem olmuştur.⁷⁴

Roma İmparatorluğu'nu istila eden Cermenlerin, komite tipi yapılanması da feodal düzenin kurulmasında etkili olmuştur. Komiteler bir

⁷⁰ Şenel, *Siyasi Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, s. 244-245.

⁷¹ Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, s. 92.

⁷² Berke Özenç, *Hukuk Devleti Kökenleri ve Küreselleşme Çağındaki İşlevi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014, s. 95.

⁷³ Jones, *Ortaçağ Düşüncesi Batı Felsefesi Tarihi c. II*, s. 243.

⁷⁴ Mehmet Ali Kılıçbay, "Ortaçağ'ın Orta Malı Olmadığına Dair", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 8 (33), Ağustos, Eylül, Ekim-2005, s. 71.

şefin yönetiminde belirli sayıda savaşçının toplanmasıyla kurulmuştur. Bu savaşçılar yağmalama da yaptıklarından çapulcu birlikler olarak adlandırılmışlardır. Bu komiteler, kabile tarzı örgütlendiklerinden siyasal birliğe ve uzlaşmaya karşı çıkmışlardır.⁷⁵ Cermenler, Roma İmparatorluğu'nu yıkınca ilk olarak ekonomik alt yapıyı çökertmişler ve askeri güçlerini kullanarak belirli bir süre yağmacılığa devam etmişlerdir. İkinci aşamada ise savaş araçlarındaki üstünlükleri sayesinde toprakları ele geçirmiş ve yerli halkı serfleştirmişlerdir. Serfleri, elde ettikleri topraklarda çalıştırarak onların emekleriyle geçinmişlerdir.⁷⁶ Feodal dönemde merkezi otorite zayıf olduğundan güvenliği sağlayabilmek için "korunma sistemi" ortaya çıkmıştır. Bu, Roma'daki sığınma sistemine benzemektedir. Otorite boşluğundan dolayı güçsüzler, güçlü olanların etrafında toplanmıştır. Belirli bir kesimi himayesine alan feodal bey, kendinden daha güçlü olduğunu kabul ettiği başka feodalin korumasını talep etmiştir. Bu koruma talebi birkaç aşama devam etmekteydi.⁷⁷ Dolayısıyla feodalizm; "teminatlar ve yükümlülükler hiyerarşisiydi." En alt düzeydeki feodal bey ya da manastırın başrahibi vassallarının güvenliğini teminat altına almakla, vassallar ise efendilerinin arazilerini işleme ve taraf oldukları savaşlara katılmakla yükümlüydüler. Nitekim efendisinden koruma talep etmek vassalın hakkı, vassalı korumak da efendinin sorumluluğuydu.⁷⁸

Senyörler, müstahkem malikânelerde otururken, serfler "izbenin izbesi evlerde barınırlardı." Senyör malikânesini bir başkasına sattığında, serfin yeni bir efendisi olurdu. Serfler, senyörleri için çalışırlar ve istedikleri zaman senyörü terk edemezlerdi. Eğer kaçmaya çalışırlarsa ağır bir şekilde cezalandırılırlardı.⁷⁹ Toprağı elinde bulunduran senyörler, siyasi güce de

⁷⁵ Şenel, *Siyasi Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, s. 230.

⁷⁶ Şenel, *Siyasi Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, s. 230-231.

⁷⁷ Şenel, *Siyasi Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, s. 232-233.

⁷⁸ Aydon, *İnsanlık Tarihi 150.000 Yıl Öncesinden Bugüne İnsanın ve Uygarlığın Öyküsü*, s. 160.

⁷⁹ Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, s. 13-17. Serf kelimesi köle anlamına gelen Latince "servus" kelimesinden türetilmiştir. Köylülerin çoğu serf konumundaydı, ancak bazıları her zaman bazıları haftanın belli günlerinde senyörün hizmetinde çalışırlardı. Serfler klasik anlamda köle değillerdi. Köle her yerde ve her zaman alınıp

sahiptiler. Mülk sahibi olmayanlar ise ekonomik, siyasi, hukuki ve siyasal olarak bağımlı ya da köleleştirilmiş insanlardı.⁸⁰ Serfler ve özgür köylüler, toprağı "malikâne *senyörü* adına ellerinde" bulundururken, senyör ise bu toprakları bir konttan ya da dükten, onlar da kraldan alıyorlardı. Bazen de bir kral başka bir kralın toprağını işleme hakkını elinde bulunduruyordu.⁸¹ Paranın ekonomide yaygın olarak kullanılmadığı Orta Çağ'da, hizmetlerin karşılığı fief sözleşmesiyle toprak olarak ödenmekteydi. Toprağın sahibi olan senyör, toprağın kullanım hakkını fief sözleşmesiyle bir başka senyöre, o da aynı toprağın işleme hakkını bir başka senyöre devredebilmekteydi.⁸²

Bu toprak parçası, vassalın kullanımına bir yemin töreniyle aktarılmış ve dirlik (fief) sistemi oluşturulmuştur. XI. asrın ilk çeyreğinde Fransa'da, son çeyreğinde ise Almanya'da vassallar, "Efendim kulun oluyorum." diyerek, senyörün hizmetine girmişlerdir. Bu bağımlılık sözleşmesi senyöre de vassalını koruma gibi bir takım sorumluluklar yüklemiştir.⁸³ Eğer taraflar sözleşmeye bağlı kalmazlarsa, akit bozulmakta ve taraflara da bir takım sorumluluklar yüklemektedir. Vassal, sözleşmeye riayet etmediğinde fiefi kaybederken, sözleşmenin bozulmasına senyör neden olmuşsa "fiefden doğan haklarını kaybetmekteydi."⁸⁴ Orta Çağ uzmanı tarihçilerden Profesör Boissonade konuyu şöyle özetlemiştir: "Feodal sistem, çoğu zaman hayali olan bir koruma karşılığında çalışan sınıfları aylak sınıfların insafına bırakan ve toprağı işleyene değil, gasp etmeyi becerebilenlere veren bir örgütlenmeye dayanırdı."⁸⁵ Nitekim feodal toplum bu anlayışla üç sınıfa ayrılmıştı: Rahipler, senyörler ve üreticiler. Üreticiler, iki sınıfın ihtiyaçlarını karşılamak için çalışırlardı. Bu durum o çağda şöyle ifade edilmiştir: "Hem muharip hem rahip çalışanın sırtından geçinir."⁸⁶

Feodal düzen bir şatonun etrafında örgütlenmiştir. Malikâne olarak da adlandırılan bu kırsal işletmeler, "senyörlük adını alan toplumsal ve siyasal örgütlenmenin temelidir." Şatoların ortaya çıkması Batı'daki en

satılabilen bir maldı, ama serf topraktan ayrı olarak satılamazdı.(Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, s. 15).

⁸⁰ Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 64.

⁸¹ Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, s.18-19.

⁸² Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 67.

⁸³ Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, s. 96.

⁸⁴ Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 69.

⁸⁵ Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, s. 25.

⁸⁶ Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, s. 11-12.

önemli olgulardan biridir. X. asırdan itibaren şatoların etkinliği artarken, kamu gücünü temsil eden kontun gücü azalmış, feodalite kurumsallaşmıştır. Böylece şatolar; ekonomik, hukuki ve siyasi tüm yetkileri yavaş yavaş kendinde toplamış ve senyörlük merkezlerine dönüşmüşlerdir. Vassallığın sistemleşmesi toplumsal yapıda da önemli değişikliklere neden olmuştur. Soyluların toplum üzerindeki etkisi azalırken, askerlerin etkisi artmıştır. Başlangıçta "zengin ve belli bir yaşam biçimine sahip bir sınıf olan şövalyelik," 1075'ten sonra "babadan oğluna geçen bir kast, gerçek bir soylu sınıfı" oluşturmuştur. Senyörler sahip oldukları topraklar üzerinde özel ve kamusal yetkiler kullanırken, şövalyeler kendilerine bağlı az sayıdaki küçük toplulukları yönetmişlerdir.⁸⁷ Senyörler, hâkimiyeti altında olan topraklarda, hukuki normları belirlemiş ve uygulamışlardır. Senyörler, askere alma, vergileri belirleme, serfleri idare etme ve yargılama haklarına sahiptiler. Senyörlerin suçluları cezalandırma ve mallarına el koyma gibi yargısal hakları, zamanla genişletilerek serflerin servetlerini de kapsamıştır.⁸⁸ Feodal beyler ya da senyörle alt sınıfları kontrol altında tuttıkları gibi krallar/imparatorlar için de büyük bir caydırıcı güç konumundaydılar. 1215'te feodal beylerle İngiltere kralı arasında imzalanan ve kralın feodal beylerin taleplerini yerine getirmeyi kabul ettiği Magna Carta, feodal beylerin gücünü göstermesi bakımından önemli bir yere sahiptir. "Kral bu sözleşmeyle bir mutlak idareci değil, eşitler arasında birinci" olduğunu kabul etmiştir. Feodal beyler ise haklarını ve yerel uygulamalarını krala karşı koruma altına almışlardır.⁸⁹

Feodalizm, kralın gücünü kanunla ya da sözleşmeyle sınırlandıran bir düzendir. Soylular doğuştan bir takım haklara sahipken, ruhban sınıf, üniversite hocaları ve esnaflar ise kanunlarla özel haklara sahiptiler. Bu özel ayrıcalıklar kanunla düzenlendiğinden hem uyrukları hem de kralları bağlardı. Kralın kanunlara bağlı kalmasını ve uyruklarının haklarına riayet etmesini ancak feodal senyörler sağlayabilirdi, çünkü feodal senyörler birleşerek krala karşı büyük bir güç oluşturabilirlerdi. Vassalık sözleşmesi her iki tarafı da bağlayan bir sözleşmeydi. Vassalar, kral tarafından

⁸⁷ Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, s. 98-99.

⁸⁸ Özenç, *Hukuk Devleti Kökenleri ve Küreselleşme Çağındaki İşlevi*, s. 100; Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 65.

⁸⁹ Atilla Yayla, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Liberte Yayınları, Ankara 2014, s. 99.

tımarlarına yerleştirildikleri gibi "krallar da krallıklarına Tanrı tarafından yerleştirildiklerinden" Tanrı'nın vassalıydılar, eğer bir suç işlerlerse egemenlik hakkından mahrum bırakılabilirlerdi.⁹⁰

Feodal dönemin en büyük toprak sahibi Kilise'ydi. Kilise, inananlar tarafından ve fetihlerden sonra kral ya da senyörler tarafından yapılan bağışlarla, "Batı Avrupa'daki bütün toprakların üçte biriyle yarısı arasında bir kısmına sahip" olmuştu.⁹¹ Kilise, koymuş olduğu ondalık vergilerle servetini artırmaya çalışmış, serveti arttıkça da "ekonomik önemi manevi önemine ağır basmaya başlamıştır."⁹² Kilise, dini ve siyasal sebeplerden dolayı hem feodal toplum düzenini hem de laik senyörleri desteklemiş ve sistemin kilit noktasını oluşturmuştur. "Tanrı gerçekten hepsinin senyörüydü. İnsanı en başta ilk günah esarete atmıştı, serfler de kesinlikle insanın bu köleliğinin bedenleşmiş haliydi."⁹³ Toprağa hâkim olan Kilise, üretici kesime manevi yardımda bulunurken, askerler ise üreticilerin güvenliklerini sağlamıştır. Böylece üretici sınıf emeğinin karşılığını hizmet olarak almıştır.⁹⁴ Böylece serfler, sözde dini gerekçelerle kaderlerine terk edilmeler de kaderlerine razı edilmişlerdir.

D. Feodalizm-Burjuva İlişkisi

X-XIV. asırlar arasında bilgiye, özgürlüğe ve özerkliğe önem veren burjuvazinin ortaya çıkışıyla feodal yapıda önemli değişiklikler olmuş; feodal dönemdeki vassal-senyör ilişki ağına burjuvazi de katılmıştır.⁹⁵ XI. asırdan itibaren büyük toprakların üretime açılması, tacirlerin üretici sınıf üzerinde daha etkili olmasını sağlamıştır. XII. asrın ikinci yarısında ise şatolar, kamu gücünü kullanan yegâne güç olmaktan çıkmış, "dirlikler, kiralık topraklar ve feodal prenslikler dönemi" başlamıştır. Ekonomik gelişmeler feodal sistemi etkilemiş, ticari gelişmeler burjuvayı geliştirirken, senyörlerin yetki alanını kısıtlamıştır. Ancak burjuvazi XII. asrın sonunda

⁹⁰ C. Northcote Parkinson, *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, cev. Mehmet Harmancı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 93-94.

⁹¹ Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, s. 23.

⁹² Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, s. 24.

⁹³ Jacques Le Goff, "Ortaçağ'da Batı Avrupa", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 8 (33), Ağustos, Eylül, Ekim-2005, s. 46.

⁹⁴ Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, s. 24-25.

⁹⁵ Goff, "Ortaçağ'da Batı Avrupa", s. 45.

dahi feodalite üzerinde tamamen egemenlik kuramamıştır.⁹⁶ XI. ve XII. asırlarda Fransa'nın kuzeyi, İtalya'nın ise orta ve kuzey bölgelerinde toplumsal, ekonomik ve politik olarak kendini hissettiren büyük kentler kurulmuştur. Kentler, entelektüel uğraşların merkezi olarak kırsal alana da hâkim olmaya başlamıştır. İtalya, Almanya ve İngiltere'de kentlerde esnaf birliklerinin örgütlenmesi ile başlayan ve daha sonra gelişen toplumsal dayanışma artmıştır.⁹⁷ Batı'da ticaretin gelişmesine neden olan etkenlerden biri de, Haçlı Savaşları olmuştur.

Haçlı Savaşlarıyla doğu ve batı arasındaki ticaret hacmi önemli oranda artmış, feodal kentlerde tacirler güçlenerek yeni bir sınıf oluşturmuştur. Ekonomide ticaretin etkin olması, burjuva sınıfını siyasi gelişmelerin de merkezine çekmiş ve Yeni Çağ'ın temelleri atılmıştır.⁹⁸ İçine kapanmış Batı, Haçlı Savaşları ile (X-XII. yy.) dışa açılarak, ekonomik gelişmede belirleyici konuma gelmiştir.⁹⁹ Haçlı Savaşlarından dönenler Avrupa'da ticaretin gelişmesine önyak olmuşlardır. Böylece Doğu ve Batı arasında ticaret hacmi gelişmiştir. İtalya'nın Venedik, Cenova ve Piza gibi şehirleri, din ayrımı yapmadan ön Asya'da ticaret yaparak, Haçlı Savaşlarını "ticari avantaj" çevirmişlerdir. Zaten III. Haçlı Savaşı'nın amacı, kutsal toprakları ele geçirmek değil, "İtalyan şehirleri için ticari yararlar" sağlamaktır. Dolayısıyla Haçlılar Kudüs'ü değil, ticaret için önem arz eden şehirleri ya da bölgeleri ele geçirmeye çalışmışlardır. XI-XII. asırlarda Akdeniz, Kuzey Denizi ve Baltık Denizi'nde ticaretin hızlı bir şekilde gelişmesiyle birlikte hem Doğu- Batı arasında hem de Avrupa'nın kuzeyi ile güneyi arasında önemli ticari adımlar atılmıştır. Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Belçika'da belirli periyotlarla büyük çaplı panayırlar kurulmuştur. Bu panayırlar, düzenlendiği şehrin ya da ülkenin ekonomik gelişmesine büyük katkılar sunduğundan, panayırın düzenlendiği ülke ya da şehir ticari güvenliği sağlamıştır. Bu panayırlarda takas yerine paranın kullanılması ve bunun yaygınlaşması ticaretin artmasına katkı sağlamıştır.¹⁰⁰

⁹⁶ Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, s. 99-100.

⁹⁷ Goff, "Ortaçağ'da Batı Avrupa", s. 50.

⁹⁸ Şenel, *Siyasi Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, s. 247.

⁹⁹ Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, s. 15.

¹⁰⁰ Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, s. 28-36.

XI. ve XII. asırlarda tarım arazilerinin genişlemesi ve ticaretin yaygınlaşması, kentlerin nüfusunu da artırmıştır. O zamana kadar çok az kentin beş binden fazla nüfusu varken, 1300'lerde Floransa, Cenova, Napoli, Palermo'nun nüfusu yüz bine; Venedik'in nüfusu ise yaklaşık olarak iki yüz bine çıkmıştır.¹⁰¹ Kentler geliştikçe Kilise ve feodal beylerin yanında üçüncü bir güç olarak burjuvazi oluşmuştur. Burjuvazi, kültürel ve sosyal etkinlikleri desteklerken, bilimsel gelişmelere de kaynak olmuştur.¹⁰² Şehirler ticari faaliyetlerin merkezi olurken, şehirliler de tacir olmuşlardır. Tacirler, karada haydutlara, denizde korsanlara karşı koymak ve panayırlarda ise pazarlık güçlerini artırmak için birlikte hareket etmekteydiler. Tacirler, feodal beylere karşı da "lonca" birliklerini kurarak, ticari haklarını savunmuşlardır. Ticari özgürlüklerini savunurken, bir takım ayrıcalıklar da talep etmişlerdir. Nitekim bu mücadelelerinin sonunda vergi muafiyeti, hukuki ve yönetsel imtiyazlar da elde etmişlerdir. Tacirler, tüm insanların özgürlük ve eşitliğini savunma yerine kendi kişisel özgürlüklerinin mücadelesini vermişlerdir. Loncalar sayesinde ticareti tekelleştirerek, kontrollerine almışlar, lonca dışı ticaretle uğraşanlara karşı birlikte mücadele etmişlerdir. Loncalar, fiyatların tespitinden rekabet koşullarının belirlenmesine kadar tüm ticari faaliyetleri kontrol altında tutmuştur. Tacirler bir taraftan ticari faaliyetlerini yürütmek için yerel otoritelerle iyi ilişkiler kurarken, bir taraftan da şehir yöneticilerini yönlendirerek yönetimde söz sahibi olmuşlardır. Böylece tacirler önemli bir güç olarak ortaya çıkmışlardır.¹⁰³

Burjuvazi ticari özgürlüklerini genişletirken, birçok hakkın kullanımını da senyörlerden satın almıştır. Burjuvalar haklarını güvence altına almak için kendi mahkemelerini kurmuş ve mahkemelerde uygulanacak usul ve esasları belirlemişlerdir. Onlar herkesten gelirine göre vergi alarak, eşitlikçi bir vergi sistemi kurmuş ve vergilerin harcanma usul ve esaslarını da düzenlemişlerdir.¹⁰⁴ Burjuvazi, birikimlerini kullanarak din adamları ve senyörlerle mücadele etmiş, yönetimde de söz sahibi olmanın yollarını aramıştır. Bu amaçlarını gerçekleştirmek ve halkın desteğini

¹⁰¹ Aydon, *İnsanlık Tarihi 150.000 Yıl Öncesinden Bugüne İnsanın ve Uygarlığın Öyküsü*, s. 177.

¹⁰² Aydon, *İnsanlık Tarihi 150.000 Yıl Öncesinden Bugüne İnsanın ve Uygarlığın Öyküsü*, s. 185.

¹⁰³ Huberman, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla*, s. 37-46.

¹⁰⁴ Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 76-77.

alabilmek için "özgürlük ve eşitlik" kavramlarını araç olarak kullanmıştır. Burjuvazi, ekonomik ve siyasi güce sahip olduktan sonra, siyasi iktidarın senyörlere ve ruhbanlara ait olmadığını yüksek sesle dillendirmiştir. Burjuvaziye göre siyasi iktidar, tüm vatandaşların eşit ve özgür olarak seçtiği kişiler tarafından kullanılmalıdır.¹⁰⁵ Burjuvazinin sosyal ve siyasal alanda ağırlığı arttıkça feodalizmin etkisi azalmıştır. Ayrıca XIV. asırda yaşanan bazı sıkıntılar ya da ekonomik gelişmeler ise feodal sistemin çökmesini hızlandırmıştır. Bu asırda olumsuz hava koşullarının sonucu oluşan kıtlık ve büyük veba salgını sonunda nüfusun azalması, feodallerin gelirlerinin azalmasına da neden olmuştur. Bu asırda yaşanan ekonomik gelişmeler birinci kalite kumaş üreten merkezleri olumsuz şekilde etkilerken, ikinci kalite kumaş üreten merkezleri ön plana çıkarmıştır. Ekonomik gelişmelere uyum sağlamaya çalışan feodaller, tarım yerine çiftliklerde hayvancılık yapmaya başlamışlardır. İngiliz ve Fransız feodal sınıflar bu ekonomik bunalımı atlama için savaşa başvurmuşlardır. Yüzyıl Savaşları, toplumu ve ekonomiyi yeniden şekillendirmiştir. Ayrıca bu bunalım İngiltere, Fransa, İtalya ve İspanya'da daha önce kurulmuş olan merkezi otoriteleri güçlendirmiştir.¹⁰⁶ Feodalizmin en etkin olduğu Fransa'da Kral XI. Louis (1461-1483), merkezi otoriteyi güçlendirmek ya da feodal beylerin etkisini azaltmak için saraya bağlı merkezi bürokrasiyi geliştirmiş ve büyük oranda da başarılı olmuştur.¹⁰⁷ Nitekim Orta Çağ'ın sonlarında otoritenin merkezileşmesi, teknolojideki gelişmeler ve kralların kendi ordularını kurmaları senyörlerin ya da derebeylerin önünü almıştır. Merkezi otoritenin güçlenmesi, vergi vermeyen köylü kesim üzerinde de caydırıcı olmuştur.¹⁰⁸ Asırlar süren bir mücadelenin sonunda yerel otoriteye sahip feodal beyler güçlerini kaybetmişler ve merkezi otoritelerin kontrolüne girmişlerdir.

¹⁰⁵ Ali Öztekin, *Siyaset Bilimine Giriş* (7. bs.), Siyasal Kitabevi, Ankara 2011, s. 179.

¹⁰⁶ Goff, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, s. 114-116; Kara ölüm olarak adlandırılan veba salgını 1347-1352 yılları arasında Rusya'nın batısında Avrupa nüfusunun yaklaşık olarak üçte birini öldürmüştür. Avrupa'nın yaklaşık olarak 75 milyon olan nüfusunun 25 milyonu bu veba sonucunda ölmüştür. (Aydon, *İnsanlık Tarihi 150.000 Yıl Öncesinden Bugüne İnsanın ve Uygarlığın Öyküsü*, s. 180). İngiltere ve Fransa arasındaki Yüz Yıl Savaşları'nda İngiltere bir kasaba dışında hak iddia ettiği toprakları kaybetmiştir. Bu savaşlardan sonra İngiltere ve Fransa ulusal devletlere dönüşmüşlerdir. İspanya'da ulus devlet olma yolunda önemli bir mesafe kat etmiştir (Aydon, *İnsanlık Tarihi 150.000 Yıl Öncesinden Bugüne İnsanın ve Uygarlığın Öyküsü*, s. 218).

¹⁰⁷ Yayla, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, s. 111.

¹⁰⁸ Hirst, *Kısa Avrupa Tarihi*, s. 110.

E. Orta Çağ Düşünürlerinin Felsefi Çözümlemeleri

Haçlı Savaşları Batı'da ticari faaliyetleri teşvik ettiği gibi bilimsel çalışmaların başlamasına da vesile olmuştur. Haçlı Savaşı'na katılanlar İslam dünyasında ele geçirdikleri felsefi eserleri Batı kültürüne kazandırmışlardır.¹⁰⁹ Burjuvazi ise bu faaliyetleri maddi ve manevi olarak desteklemiştir. Şehirlerin gelişmesi ile entelektüel çalışmaların artması eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. XIII. asır hem üniversiteler hem de loncalar asırdır. 1200-1215 yılları arasında kuruluşunu tamamlayan Paris Üniversitesi, bekâr gençler tarafından oluşturulan bir "lonca organizasyonudur."¹¹⁰ Batı, bu asırda Doğu'daki Arapça kaynaklara yönelmiş ve Müslümanların kütüphanelerinden elde edilen antik Yunan ve Roma kaynaklarını incelemeye tabi tutmuştur. "Batı'nın kültürel gelişimi, Arapça'dan Latince'ye yapılan çeviriler nedeniyle, Yunanların ve Arapların yaptığı katkıların izlerini taşır." Bu entelektüel çalışmalar Orta Çağ'ın Rönesans'ı olarak da adlandırılmıştır.¹¹¹ Bu entelektüel atılımın temelleri, Müslümanların İspanya'da kurdukları müesseseler örnek alınarak atılmıştır.

Papa II. Silvestre'in (999) teşvikiyle Batılılar, Müslümanların İspanya'da kurdukları medreselerin mimarilerini, o medreselerde okutulan derslerin müfredatlarını incelemiş ve örnek almışlardır. Nitekim XIII. asırda batıda kurulan üniversitelerin hem mimarileri hem de eğitim sistemleri medreselerle büyük oranda benzerlik arz etmektedir.¹¹² XIII. asırda Batı'da üniversiteler, İbn Rüşd'ü de örnek alarak, Hıristiyanlığın etkisinden uzak kalmaya çalışmışlardır. İbn Rüşd felsefeyi İslami ilimlerden soyutladığı gibi Batı'daki İbn Rüşdcüler de bu ayrımı yapmaya çalışmışlardır. Bu asırdan sonra Hıristiyan felsefesi Aristoculuk ve yeni- Plâtonculuğun sentezi içinde varlığını devam ettirmiştir. Ancak bu etkinin devam ettiği XIII.-XV. asırlarda orijinal bir fikir ortaya çıkmamıştır.¹¹³

¹⁰⁹ Gülnihal Küken, *Ortaçağda Eğitim Felsefesi* (1. bs.), Alfa Basım Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul 2001, s. 46.

¹¹⁰ Jacqueline Russ, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni Antik Çağlardan Günümüze Batı Düşüncesi*, cev. Özcan Doğan, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012, s.76-77.

¹¹¹ Russ, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni Antik Çağlardan Günümüze Batı Düşüncesi*, s. 71.

¹¹² Küken, *Ortaçağda Eğitim Felsefesi*, s. 45-47.

¹¹³ Etienne Gilson, *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu* (2.bs.), cev. Şamil Öçal, Açılım Kitap, İstanbul 2005, s. 360.

Paris Üniversitesi'ndeki çalışmalarla (XIII. yy.) Yunan ve Roma'nın mirası Orta Çağ'a taşınmış ve Hıristiyanlık hikmetiyle uyumlu hale getirilmiştir. Antik felsefe Orta Çağ'da yeniden yorumlanırken, Platon ve Aristoteles'in fikirleri Hıristiyanlık hikmetiyle sentezlendiğinden yeni bir biçim kazanmıştır. Batılılar, İbn Sina ve İbn Meymun gibi filozofların Antik Yunan felsefesini göz önünde bulundurarak kendi değerlerine uygun olarak geliştirmiş oldukları felsefi çalışmalardan da yararlanmışlardır.¹¹⁴ XII. asırda genellikle eserlerin orijinaline doğrudan ulaşamadığından, ikincil kaynaklar değerlendirilmiştir. Ancak bu da çeşitli karışıklıkların olmasına sebep olmuştur. Nitekim Augustinus'un Platon'u, Thomas'ın Aristoteles'i yanlış yorumladıkları ifade edilmektedir. Ancak Augustinus'un Platon'a, Thomas'ın Aristoteles'e bir şeyler kattıkları şeklinde değerlendirmek, Orta Çağ felsefesini daha anlaşılır kılacaktır.¹¹⁵ Çünkü Hıristiyanlık değerleri düşünürleri derinden etkilemiştir. Patristik dönem düşünürlerinde bu etki daha da belirgindir. Bu dönemdeki felsefi ve teolojik düşüncüyü ana hatlarıyla yansıtan Aziz Ambrosius ve Augustinus'un görüşleridir. Onlar otoritenin kaynağı sorununu teolojik olarak çözümlenmeye çalışmışlar ve onların yaklaşımı ilk skolastik düşünürlere kadar etkisini devam ettirmiştir.

Augustine'in çağdaşı olan Ambrosius, Galya valisinin oğludur. Roma'da iyi bir eğitim aldıktan sonra vali olmuş, ancak dört yıllık valiliğinin ardından laik yönetime tepki göstererek istifa etmiş ve Milano piskoposu olmuştur. Mal varlığını yoksullara dağıtmış, önemli riskler alarak Hıristiyanlığa hizmet etmeyi tercih etmiştir. Ambrosius, riskli hususlarda imparatorları mektupla uyarmış, önemli icraatlarını da kutlamıştır. O, siyasette etkili olan pagan senatörlerle mücadele etmiş, pagan dönemine ait olan ve Konstantinus tarafından kaldırılan "zafer heykeli ve sunağının" tekrar yerine konmasını dini bir sorun olarak değerlendirerek, şiddetli tepki göstermiş, imparatora taleplerini sunmuştur: "Kuşkusuz başka bir şey buyrulursa, biz piskoposlar buna sürekli katlanamayız ve dikkate alamayız." Ambrosius, Romalıların devlete karşı askeri ödevleri olduğu gibi, "imparatorun da Yüce Tanrı'ya hizmet borcu olduğunu" savunmuştur.¹¹⁶ Ambrosius, burada imparatorların dini değerlere aykırı hüküm

¹¹⁴ Gilson, *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*, s. 350-351.

¹¹⁵ Gilson, *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*, s. 356.

¹¹⁶ Russell, *Batı Felsefesi Tarihi: Katolik Felsefesi c. II*, s. 65-66.

veremeyeceğini ya da verdiği bu hükümlerin dikkate alınmayacağını vurgulamaktadır. Çünkü normlar hiyerarşisinde kralın buyrukları en üstte değildir ve tanrısal iradeye aykırı olamaz. Dolayısıyla siyasi otoritenin vermiş olduğu kararları dini değerler açısından denetime tabi tutulması gereklidir. Siyasi otoritenin dini normlara aykırı olarak vermiş olduğu kararlara karşı Kilise tepki gösterme hakkına sahiptir.

Augustinus (354-430), İlk Çağ'ın bitiş, Orta Çağ'ın başlangıç döneminde yaşamış, uzun süre piskopos olarak görev yapmış ve "Hıristiyan birliğini tesis etmek için çalışmıştır."¹¹⁷ Onun döneminde patristik felsefe zirveye ulaşmıştır.¹¹⁸ Augustinus, "Kilise'yi Tanrı'ya ait ayrı bir alan olarak değil de, seküler bir kurum olarak" tanımlamış, "Sezar'ın hakkı" ilkesinden hareketle de dünyevî yöneticinin otoritesinin sınırlandırılmasına karşı çıkmıştır. Dolayısıyla Hıristiyanların pagan yöneticilere bile itaat etmelerini önermiştir.¹¹⁹

Augustinus, papa ile Kutsal Roma İmparatoru arasında süregelen siyasi çatışmayı, Tanrı Devleti ve Dünya Devleti ayrımı yaparak çözmeye çalışmış, ancak bu iki otoriteyi uzlaştıramamıştır.¹²⁰ O, insanın tinsel yönünü temsil eden Tanrı Devleti ile insanın tensel yönünü temsil eden Dünya Devleti arasında sürekli bir çatışmanın yaşandığını belirtmiştir. Dünya Devleti şeytanın başkaldırmasıyla başlamış, Asur ve Roma İmparatorlukları ile devam etmiştir. Tanrı Devleti ise Yahudilerle ortaya çıkan ve Kilise doktrinleriyle sürdürülen Hz. İsa'nın krallığıdır. Asur ve Roma İmparatorluğu gibi Dünya Devletleri bir gün yok olacak, Tanrı Devleti nihayetinde zafere ulaşacaktır.¹²¹ Augustinus, *Tanrı Devleti*'nde Kilise ve devleti birbirinden ayırmış, ancak devleti dini konularda Kilise'ye bağlı kılarak, Tanrı Devleti'nin bir parçası yapmıştır. Bu öğreti Orta Çağ boyunca

¹¹⁷ Metin İşçi, *Siyasi Düşünceler Tarihi* (Gözden Geçirilmiş 3. Baskı), Der Yayınları, İstanbul 2012, s. 178-179.

¹¹⁸ Cevizci, *Ortaçağ Felsefe Tarihi*, s. 33.

¹¹⁹ Ellen Meiksins Wood, *Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi* (2. bs.), çev. Oya Köymen, Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti., İstanbul 2013. s. 170.

¹²⁰ Larry Arnhart, *Siyasi Düşünce Tarihi Plato'dan Rawls'a* (2. bs.), çev. Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara 2005, 107.

¹²¹ Nogay Kerimoğlu, *Felsefenin Kısa Tarihi*, Kamer Yayınları, İstanbul 2016, s.168; İşçi, *Siyasi Düşünceler Tarihi*, s.180 -181.

Kilise'ye hâkim olmuştur. Güçsüz imparatorlar ya da krallar da Kilise'nin Tanrı Devleti idealine hizmet etmişlerdir.¹²²

Augustinus'un *Tanrı Devleti* adlı eserinden sonra "ilk kapsamlı siyasi inceleme" Salisburyli John (1115-1180), tarafından yazılmıştır.¹²³ John, Orta Çağ'ın en önemli siyasi teorisyenlerinden biri olarak, çağın en etkili "siyasi beyanlarını" içeren *Devlet Adamının Kitabı*'nı 1159'da yazmıştır.¹²⁴ O, kamusal ve kutsal otoritenin yeryüzündeki temsilcisinin kral olduğunu ve onun yapmış olduğu her şeyin Tanrı'dan geldiğini iki kılıç kuramıyla ifade etmiştir: "Kilise hâlâ kendi başına kanlı bir kılıca tümüyle sahip olmamasına rağmen, hükümdar bu kılıcı Kilise'nin elinden almayı kabul eder. Çünkü Kilise, bu kılıca sahip olduğu halde, ruhanî otoriteyi papalığa saklayarak, bedensel zorlama gücü verilene karşı hükümdarın elini kullanır. Öyleyse hükümdar, papazların bir tür bakanıdır ve papazların eline yakışmaz görünen görevleri yerine getiren kişidir."¹²⁵ Çünkü "*Orta Çağ'da, Kilise bir devlet değil, devletin kendisiydi: Devlet ya da daha doğrusu sivil otorite sadece Kilise'nin kolluk gücüydü. Kilise, Roma Hukuku'ndan en üstün otoritenin mutlak ve evrensel yasama gücüne sahip olduğu kuramını almış ve onu papanın kayıtsız şartsız iktidarı biçiminde geliştirmişti.*"¹²⁶ Dolayısıyla kral ya da imparator, ruhanî otoriteye mutlak manada itaat etmelidir. Şayet kral ya da imparator Tanrı'nın yolundan saparsa, Kilise onu görevden alma hakkına sahiptir. John, Kilise'nin üstünlüğünü bir metaforla açıklamıştır: Devletin çeşitli kademelerinde görev yapanları bir vücudun uzuvlarıyla eşleştirmiştir. Üreticilerin ayaklara; memurların mideye; askerlerin deriye; meclisin kalbe; imparatorun ise kafaya tekabül ettiğini belirtmiştir. Ama ruhun benzeri olan Kilise bunların hepsinin üzerindedir. "Ruh bedenın hükümdarı olduğundan hepsinin üzerinde hükümranlığa sahiptir." Dolayısıyla siyasi otorite hem Tanrı'ya hem de onun hizmetini gören ve onu temsil eden Kilise'ye itaat etmelidir.¹²⁷ John, organizmacı

¹²² Russell, *Batı Felsefesi Tarihi: Katolik Felsefesi c. II*, s. 108.

¹²³ Ağaogulları ve Köker, *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, s. 211.

¹²⁴ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, cev. İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul 2005, s.100.

¹²⁵ Akt:Tannenbaum ve Schultz, *Siyasi Düşünceler Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*, s. 141.

¹²⁶ Akt: Dumont, "Belirleyicilik Üzerine Denemeler: Doğuş. XIII. Yüzyıldan Başlayarak Siyaset Kategorisi ve Devlet", s.146.

¹²⁷ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, s.101.

devlet anlayışında Kilise'yi insan ruhuna benzeterek, hem ruhanî otoritenin ne kadar önemli olduğuna hem de tüm beşeri otoritelerin üstünde olduğuna dikkat çekmiştir. Ondan sonra da Thomas, organizmacı devlet anlayışını devam ettirmiştir.

Thomas Aquinas (1225-1274), aristokrat bir ailenin çocuğudur. Genç yaşta papa ve kral arasındaki mücadelelere tanık olmuş, olgunluk döneminde bu tartışmalara taraf olmasa da, akrabası olan VIII. Louis'i desteklemiş ve krallığı savunmuştur.¹²⁸ Thomas, pagan kaynaklardan hareketle siyasi iktidarın kaynağını, insanın siyasi doğası ile açıklamış, otoriteyi insanlardan üstün başka bir beşeri güce dayandırmamış ve bu görüşlerinin doğa ile de uyumlu olduğunu belirtmiştir. Thomas'ın doğal ve doğaya uygun olan "ölçülü bir natüralizm" düşüncesi, modern düşünceden uzak olsa da, siyaseti teolojiye bağımlı olmaktan çıkarmıştır.¹²⁹

Thomas'a göre en iyi yönetim biçimi; parçalanmış siyasi yapıyı bir çatı altında toplayan, çıkar çatışmalarıyla dağılan toplumu bir amaç etrafında birleştiren krallıktır. Krallık, feodal sistemin yatay ve dikey güç karmaşasına ve yargısal yetkilerin dağınıklığına da en iyi çözümdür.¹³⁰ Thomas, bir benzetme ile krallığın en iyi yönetim biçimi olduğunu şöyle açıklamıştır: En iyi olan doğal olandır. İnsanın bütün uzuvlarını hareket ettiren, yürek; ruhu yöneten güç ise mantıktır. Evren de ise tek bir Tanrı vardır. Devlet bir kral tarafından yönetilmelidir, ancak krallar Kilise'ye bağlı kaldıkları sürece bu hakkı kullanabilirler. Çünkü "Hz. İsa'nın buyruğu gereği, krallar papalara bağımlı olmalıdır." Bu dünyanın krallığı ruhanîlere verilmiştir. Hz. İsa'dan sonra bu hak onun halefi olan papaya aittir. Hıristiyan olan halkların kralları, Hz. İsa'ya bağlı oldukları gibi papaya da bağlı olmalıdırlar. Thomas, iki otoriteden, dünyevî olanın ruhanî olana bağlı olmasını ve papanın bir kralı afroz ederek, egemenlik hakkını sonlandırabileceğini savunmuştur.¹³¹ O, papanın otoritesinin üstünlüğünü reddetmeden, imparatora yetki alanı açmaya çalışmıştır.¹³² Thomas, dünyevî otoritenin ruhanî otoriteye tabi olmasını belirtirken, iki otoritenin yetki alanlarını da belirlemeye çalışmıştır.

¹²⁸ Wood, *Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, s. 214- 215.

¹²⁹ Russ, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni Antik Çağlardan Günümüze Batı Düşüncesi*, s. 93.

¹³⁰ Özenç, *Hukuk Devleti Kökenleri ve Küreselleşme Çağındaki İşlevi*, s. 113.

¹³¹ Parkinson, *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, s. 72.

¹³² Arnhart, *Siyasî Düşünce Tarihi Plato'dan Rawls'a*, s. 107.

Bu iki otoritenin kaynağı da Tanrı'dır. Dünyevî iktidar ve vatandaşlar ruhların kurtuluşu hususunda ruhanî otoriteye bağlı olmalıdır. Ancak vatandaşlar refahla ilgili konularda daha çok dünyevî otoriteye itaat etmelidirler.¹³³ Thomas kanunları; ebedi, doğal, tanrısal ve pozitif olarak tasnif etmiş, aralarındaki farklardan hareketle de, "teoloji ile dünyevî yönetimler arasında bir köprü kurmuştur." Tanrısal kanun, kutsal kitapta açıklanan, insan ve Tanrı arasındaki ilişkileri belirleyen ebedi yaşama yöneliktir.¹³⁴ Skolastik felsefenin en önemli temsilcilerinden biri olan Thomas, kilisenin argümanlarını kullanarak, hem siyasi iktidarı kendi alanında bağımsız bir güç olarak tasvir etmiş hem de dünyevî meselelerde vatandaşların krala tabi olmalarını tasarlamıştır. Bunu yaparken de insan doğasını temele alarak, teolojik verilerle rasyonel bir biçimde yorumlamaya çalışmıştır. Ancak görüşleri teolojik unsurlardan tamamen de soyutlanmamıştır. Çünkü o, papayı hem bir üst otorite olarak hem de tanrısal iradenin temsilcisi olarak görmektedir.

Parisli John (ö. 1306), papa ile kral arasındaki mücadeleyi çözmek ve kralı desteklemek için Thomas'ın görüşlerini detaylandırmıştır.¹³⁵ Thomasçı savları kullanarak papanın ruhanî otoritesini kabul etmiş, ama kralın otoritesini de güçlendirmeye çalışmıştır. Evrensel olan ruhanî otoritenin, seküler krallıkların tamamına uygulanamayacağını belirtmiştir. Barışın sağlanması için ise ortak mülkiyet yerine özel mülkiyetin önemine vurgu yapmıştır. Kamusal yarar ancak özel mülkiyetle sağlanabilir. Bireylerin seküler ve dinsel kurumlardan önce "emekleri ve işleri üstünde vazgeçilmez hakları olduğunu" belirtmiştir.¹³⁶ John, mülkiyet hakkının düzenlenmesinde ve uyuşmazlıkların çözümünde devlete yetki vermiş, ancak devletin mülkiyet hakkı üzerinde mutlak hâkimiyet kurmasını da kabul etmemiştir. Kilise'ye ait maddi varlıklar, ruhban sınıfına değil, onları Kilise'ye bağışlayanlara aittir. John'a göre ne kral ne de papa mülkün mutlak sahibidir. Onun mülkiyet hakkı konusundaki bu görüşleri, o günkü

¹³³ Tannenbaum ve Schultz, *Siyasi Düşünceler Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*, s. 150.

¹³⁴ Wood, *Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, s. 218.

¹³⁵ Wood, *Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, s. 212.

¹³⁶ Wood, *Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, s. 225.

Fransa'daki seküler ve ruhban otoriteler arasında yaşanan çatışmaların bir yansımasıdır. O, kralın papalık otoritesi karşısında bağımsızlığını savunmuş ve seküler otoriteye üstünlük tanımıştır.¹³⁷ John, güncel siyasi sorunları çözmeye çalışırken, bireylerin iki otoriteden de önce bir takım haklara sahip olduklarını ön plana çıkarmıştır. Siyasi otoritenin ve Kilise'nin bu haklar üzerinde mutlak hâkimiyet kuramayacaklarını savunarak, her iki otoriteyi de sınırlandırmıştır. Ancak bireylerin devlet ve Kilise'den önce var olan haklarının, otoritelere karşı nasıl korunacağı hususu tasarlanmamıştır.

Dante Alighieri (1265-1321), ise Thomas'ın teolojinin "hizmetkârı" olarak nitelediği felsefeyi, teolojiden ayrı bir disiplin olarak değerlendirmiştir. O, otorite sorununu da felsefenin bağımsızlığı çerçevesinde açıklamıştır.¹³⁸ Dante, imparatorun/kralın yönetim hakkını doğrudan Tanrı'dan mı yoksa onun vekili olan papanın elinden mi aldığı sorgulamıştır. İnsan doğasından hareketle sorunu çözmeye çalışmıştır. İnsanın maddi ve ruhi yönleri ve bunların da doğal olarak farklı amaçları bulunmaktadır. İnsanın bu amaçlarına ulaşabilmesi için iki farklı rehber ihtiyacı vardır. Papa, insanları ilahi bilgiler ışığında ebedi mutluluğa, imparatorlar ise felsefi bilgi doğrultusunda dünyevî mutluluğa yöneltmelidir.¹³⁹ Dante, siyasi iktidarın asli bir amacı olduğu için her iki otoritenin de kendi alanlarında üstünlüklerinin bulunduğunu, birbirleriyle olan ilişkilerinde ise eşit olduklarını ve birinin diğerine karşı herhangi bir önceliğinin bulunmadığını savunmuştur. Bunlar insanın ihtiyaçlarını eşgüdümlü olarak karşılayan ve birbirlerine üstünlükleri olmayan iki farklı otoritedir. Her ikisinin de dayanak noktası Tanrı'dır. Papa ve imparator, Tanrı'nın görevlileridir ve Tanrı'ya karşı sorumludurlar. İmparatora akıl ya da felsefe rehberlik ederken, papaya teoloji ve ilham yol gösterir. Dante, dünyevî ve ruhanî otoriteyi birbirinden ayırırken, felsefeyi de teolojiden ayırmıştır.¹⁴⁰

Dante, kronolojik olarak imparatorların, papalardan önce de var olduğunu da delil göstererek, siyasi otoritenin kaynağının Kilise ya da papa

¹³⁷ Wood, *Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, s. 226.

¹³⁸ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, s. 142-143.

¹³⁹ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, s. 138-139.

¹⁴⁰ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, s. 142.

olmadığını göstermeye çalışmıştır. Siyasi otorite; "hiçbir aracı irade olmaksızın âlemşümül otoritenin kaynağından iner ve bu kaynak vahdaniyeti içinde birdir. Tanrı'nın iyiliğinin bolluğunun birçok kanallarından akar."¹⁴¹ Dante, *Dünya Devleti Üzerine* eserini papalığın denetimine karşı, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun bağımsızlığını savunmak için yazmıştır. Dünyevî otorite "Tanrı'nın lütuf ışığının" dışında hiç bir şekilde başka otoriteden yetki alamaz. Roma İmparatoru'nun otoritesinin kaynağı; Tanrı, kendisi, başka bir imparator, halk ya da halkın büyük bir çoğunluğudur. Dante, iki kılıç kuramını reddetmiş ve Kilise'nin elinde siyasi bir gücün olmadığını belirtmiştir. Bundan dolayı Kilise ve papa dünyevî otoriteye müdahale edemez.¹⁴² Siyasi otoritenin Kilise'den önce de var olmasını delil göstererek, Kilise'yi otoritenin kaynağı ya da tanrısal iradenin temsilcisi olmaktan çıkarmıştır. İmparatorun aklın, felsefenin rehberliğinde tanrısal iradenin ışığıyla hareket edebileceğini kabul ederek, Platon'un filozof kral anlayışına benzer bir görüş ortaya koymuştur. Ayrıca egemenliğin kaynağı olarak da halkı ya da halkın çoğunluğunun iradesini görmesi, teolojik anlayıştan kopuşun bir ifadesi olarak okunabilir.

Dante gibi Padovalı Marsilius (1275-1343) da egemenliğin kaynağını belirterek, ruhanî ve dünyevî iktidar çekişmesini çözmeye çalışmış ve şöyle bir öneride bulunmuştur: Egemenlik halka ait olmalı, halkı temsil edecek bir hükümet kurulmalı ve otoritesi mutlak olmalıdır.¹⁴³ Marsilius, yeni bir toplum tasarımıyla papalığın "etkin güç" görüşüne karşı çıkararak, siyasal düşüncüyü laikleştirmeye çalışmış, takipçileri de bu yoldan ilerleyerek modern siyasal anlayışı şekillendirmişlerdir. O, siyasetin özerkliğini ve "devlet monizmini" kuramsallaştırırken, sivil toplum fikrinden hareketle de seküler otorite kuramını oluşturmuştur. Siteyi oluşturan insanlar "iyi yaşamak" ya da "yeterli hayat" için bir araya gelerek toplumu oluşturmuşlardır. Toplum üç sınıftan oluşur: insanları "ebedi kurtuluşa hazırlayan," din adamları; fiziki ihtiyaçları karşılayan, üreticiler; düzeni sağlayan, yöneticiler. İyi düzenlenmiş bir toplumsal bütünlükte kral tarafından uygulanan kanunla düzen sağlanır, ancak kralın kendisi kanun

¹⁴¹ Ebenstein, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, s. 139.

¹⁴² Tannenbaum ve Schultz, *Siyasi Düşünceler Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*, s. 158-159.

¹⁴³ Dumont, "Belirleyicilik Üzerine Denemeler: Doğu. XIII. Yüzyıldan Başlayarak Siyaset Kategorisi ve Devlet", s. 148.

koyucu değildir. "Sosyal bütünsellik, onun birleştirici ilkesi olan sivil yasayla, kendi kendisini ortaya koyar." Kanunlar da halk tarafından ya da temsilcileri tarafından konmalı, krallar tarafından uygulanmalıdır.¹⁴⁴ Dolayısıyla o, Orta Çağ'da hem egemenliğin, yurttaşların evrensel birliğinde (sosyal bütünsellik) olmasını en ileri düzeyde savunmuş hem de yurttaşların evrensel birliğinin yasamada etkin olmasını savunarak, Kilise kanunlarını reddetmiş ve papalık karşıtlığını bunun üzerine inşa etmiştir. Ayrıca barışın sağlanması ve vatandaşların erdemli olmaya yönlendirilmesi için kanunların yaptırım gücünün olmasının da gerekliliğini belirtmiştir.¹⁴⁵

Marsilius'a göre kral Tanrı tarafından görevlendirilmemiştir ya da "Tanrı'nın serfi değildir," sadece halkın koymuş olduğu kanunların tek yürütücüsüdür. Otoritenin kaynağı sekülerleştirilse de, egemenlik hakkını kullanan halk değil, kraldır. Marsilius Orta Çağ'da egemen olan "iki gücün" çatışmasını sonlandırmak için Tanrı Devletine karşı Dünya Devletine üstünlük tanır. Ona göre papa ve kral otoritelerini kabul ettirebilmek için tanrısal kaynağa atıfta bulunmuşlar, hâlbuki onlar sadece "tanrısal tasarının" uygulayıcısıydılar.¹⁴⁶ O, papaların yöneticileri atama- denetleme haklarının olmadığını ve yöneticilerin papaya borçlu olmadıklarını iddia etmiştir. O, siyasi istikrarın sağlanması için hem otoriteyi dünyevî ve ruhanî olarak ikiye ayırmış hem de ruhanî otoritenin dünyevî güce itaat etmesinin gerekliliğini vurgulamıştır. Aksi takdirde sosyal ve siyasal sorunları çözmek mümkün olmaz.¹⁴⁷ XIV. asırda Papa XXII. İoannes ve İmparator Ludwing arasında üstünlük tartışması yaşanırken, imparatoru destekleyen Marsilius (1324), laikleşmeyi "siyasal bir ideoloji düzeyine" ulaştırmıştır.¹⁴⁸

Ockamlı William (1285-1349), Marsilius'un yakın dostudur ve ondan etkilenmiştir. İkisi de görüşlerinden dolayı papa tarafında aforoz edildiklerinden imparatorun koruması altına girmişlerdir.¹⁴⁹ William, İngiltere'deki yönetim biçimi ve hukuk sistemiyle uyumlu korporasyon anlayışı ileri sürmüştür. Siyasal yapıyı bireyler oluşturur ve korporasyonlar

¹⁴⁴ Mairet, "Padovalı Marsilius'dan Louis XIV'e Laik Devletin Doğuşu", s. 220-223.

¹⁴⁵ Wood, *Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, s. 230-231.

¹⁴⁶ Mairet, "Padovalı Marsilius'dan Louis XIV'e Laik Devletin Doğuşu", s. 225-226.

¹⁴⁷ Tannenbaum ve Schultz, *Siyasi Düşünceler Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*, s. 163.

¹⁴⁸ Goff, *Ortaçağ Batı Uygurluğu*, s. 103-104.

¹⁴⁹ Russell, *Batı Felsefesi Tarihi: Katolik Felsefesi c. II*, s. 284-286.

bireysel düşüncelerin ürünüdür. Korporasyonlar bireylerin toplamından başka bir şey değildir. Dolayısıyla hiçbir korporasyonun bireylerin kimliği ve iradesinden başka bir kimliği ve iradesi yoktur. Korporasyon, özerk ve rasyonel bireylerle özdeştir, ancak bu tüzel kişilik bireysel iradeleri temsil edemez.¹⁵⁰

William, ilk günden sonra insanların aklın buyruklarına göre davranmadıklarını belirterek, yönetimlerin gerekliliğini vurgulamıştır. O, hem seküler yönetimlerin bireyler üzerinde yasal güç kullanmalarını hem de bu yönetimlerin hukukun dışına çıkabileceklerini kabul etmiştir. Yönetimler bireysel iradelerin bir sonucu olarak kurulmalı, ama pozitif hukuka göre yürütmeyi sağlamalıdır. Bireyler, rasyonel olarak koymuş oldukları kanunlarla, kamu yararı doğrultusunda yönetime onay vermişlerdir. Yöneticiler, bu kanunlara uymadıklarında onları sınırlandıracak bir yapı tasarlamadığından mutlakıyetçi bir tutum takınmıştır.¹⁵¹ Ona göre insan düalist bir varlık olarak hem ruhanî hem de dünyevî yönetim altındadır. İnsan ruhanî yönü ile tanrısal yasalara, dünyevî yönüyle pozitif hukuka tabi olmalıdır. O, Kilise'yi devlete bağımlı kılma hususunu Marsilius kadar uç noktaya taşımamıştır, ama bireysel iradelerin Kilise konseylerinden daha önemli olduğunu belirtmiştir. Ona göre bir çocuk bile hakikati bu konseylerden daha iyi kavrar.¹⁵²

Sonuç

Orta Çağ'ın başlangıç ve bitiş tarihleri belirlenirken, Batı'daki düşünsel aktiviteler ve siyasi gelişmeler dikkate alınmıştır. Batı tarihinde önemli yeri olan, Antik Yunan felsefesi, Roma İmparatorluğu'nun devlet geleneği ve Hıristiyanlığın ilk ikisi ile olan ilişkisi Orta Çağ zihniyetinin oluşumunda belirleyici olmuştur. Bu da Batı tarihi için bunların ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Orta Çağ'ın önemli aktörlerinden biri belki de en önemlisi olan Kilise, siyasi konjontüre göre konumunu belirlemiş ve politikalarını ona

¹⁵⁰ Wood, *Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, s. 236-237.

¹⁵¹ Wood, *Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, s. 237-238.

¹⁵² Wood, *Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*, s. 239.

göre oluşturmuştur. Kilise, geniş halk kitlelerinin desteğini almaya ve ekonomik olarak güçlenmeye büyük önem vermiştir. Teşkilatlanmasını tamamlayınca siyasi alanda da varlığını hissettirmeye başlamıştır. Kriz dönemlerini güçlü teşkilat yapısıyla sarsılmadan atlatmıştır. Kilise risk alarak ve inisiyatif kullanarak Hıristiyanlar üzerinde hem etkili olmuş hem de onları bir çatı altında toplamayı başarmıştır. Hıristiyan devletleri iç ve dış politikada kendi çıkarları doğrultusunda destekleyerek, siyasi konularda pasif kalmamaya özen göstermiştir. Kilise, kendisine kutsiyet atfederek görüşlerini teolojik bir argümanla sunmuştur. Papalar, kendilerini otoritenin kaynağı olarak gördüklerinden kralları ya da imparatorları birtakım sembollerle Sezar olarak görevlendirmişlerdir. "Tanrı'dan olmayan yönetim yoktur."¹⁵³ anlayışıyla hareket eden papalar, Tanrı adına bu yetkiyi kullanmışlardır. Böylece hem eleştirilerin odağı olmamayı hem de daha etkili olmayı amaçlamışlardır. Kilise, kültürel ve düşünsel alanda da stratejik bir plan çerçevesinde hareket ederek, Antik Yunan ve Roma mirasına sahip çıkmış ve onları kontrolünde tutmaya çalışmıştır. Kilise, kendini koruma güdüsüyle hareket ederken, halkı kendi ideolojisi doğrultusunda kontrolünde tutmaya çalışmış, düşünsel faaliyetleri de kendi ideolojisine uygunluk açısından denetlemiş ve kendi değerleri ile farklılık arz eden fikirlere sert tepki göstermiştir. Kilise'nin bu tutumu, bilimsel ve felsefi çalışmaları olumsuz olarak etkilemiştir. Kilise, ekonomik gücü, vergi sistemi, mahkemeleri ve geniş teşkilatıyla devlet içinde büyük bir güç olarak varlığını devam ettirdiğinden, bu gücünü siyasi alana da yansıtmıştır.

Feodalizm, merkezi otoritenin zayıflaması veya yok olmasının doğal bir sonucudur. Merkezi otoritenin etkisini kaybettiği bu dönemlerde yerel mülk ya da güç sahipleri, egemenlikleri altındaki topraklar üzerinde otorite haline gelmişlerdir. Feodalizm, üretimi ve güvenliği sağlamak için senyörden krala kadar uzanan hiyerarşik bir siyasi yapı oluşturmuştur. Orta Çağ'ın koşullarında bu iki işlevi yerine getirirken, mali, siyasi birçok hakka sahip olan senyörler, büyük bir güç olarak ortaya çıkmış ve uzun süre varlıklarını devam ettirmişlerdir. Feodalizm, kendi toplumsal yapısını kurmuş ve buna göre işleyişini sürdürmüştür. Feodal sistemde siyasi ve ekonomik haklar, fief sözleşmesiyle belirlenmiştir. Her yetki sahibi kendi

¹⁵³ *Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil), Romahlılar, 13: 1.*

egemenlik alanında yönetsel ve yargısal haklarını kullanmıştır. Bu da bir krallık ya da imparatorluk içerisinde birbirinden farklı uygulamalara neden olmuştur. Hak ve yetkilerin fief sözleşmesiyle belirlenmesi Batı'daki sözleşme geleneğinin kökenini oluşturduğu söylenebilir. Sözleşmelere aykırı davranışlara karşı birtakım yaptırımların uygulanması idari işlemlerin yargı denetimine tabi olması anlayışının oluşması bakımından önemlidir. Feodal sistemde aristokratların ve yerel güç sahiplerinin siyasetteki etkisinin günümüzdeki yerel yönetimlere kaynak teşkil etmesi bakımından da araştırılması gereken bir husustur.

Batı'nın Haçlı seferleri ile dışa açılması, üretim biçiminde olan değişiklikler, paranın ticarete ağırlıklı olarak kullanılmasına ve tacirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tacirler, merkezi otoritelerin zayıflığından dolayı ticari güvenliklerini korumak ve özgürlüklerini savunmak için teşkilatlanmışlardır. Kurdukları loncalarla Batı'da ekonomik gücü ele geçirerek, siyasette de etkin ve belirleyici olmaya başlamışlardır. Ticaretin gelişmesi, büyük şehirlerin kurulmasına ve burjuva sınıfının doğuşuna neden olmuştur. Ticaretin egemen olduğu ekonomik koşullarda burjuvazi, ekonomik ve siyasi olarak senyörler karşısında güçlerini artırmıştır. Burjuvazinin gelişmesi, toplumsal yapıyı, siyasi düzeni ve kültürel yaşamı derinden etkilemiştir. Bu da siyasi iktidar açısından ekonomik olarak güçlü olmanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Burjuvazi, varlığını devam ettirebilmek için özgürlükleri savunmuş, entelektüel çalışmaları maddi ve manevi olarak desteklemiştir. Bu gelişmelerin sonucunda kurulan üniversiteler, loncalar ve daha sonra dini tarikatlar tarafından da desteklenmiştir. İlk kurulan üniversitelerde çok sayıda tarikat mensubu hocalık yapmıştır. Bundan dolayı üniversiteler uzun süre teolojik tartışmalarla meşgul olmuştur. Siyaset felsefesi üzerine eser veren düşünürlerin görüşlerinde bu etki açıkça görünmektedir.

Orta Çağ'da yaşayan düşünürler, ruhanî otorite ve siyasi otorite arasında yaşanan çatışmaya yakından tanık olmuşlar ve bu soruna çözüm bulmaya çalışmışlardır. V. asırdan XI. asra uzanan dönemde Augustinus'un görüşleri, Kilise azizleri ve düşünürler üzerinde egemen olmuştur. Augustinus, düalist bir bakış açısıyla dünyevî ve ruhanî otoriteyi birbirinden ayırmıştır. Bu iki otoriteyi de seküler alanlar olarak görmüş, ancak Kilise'yi

Tanrı Devleti'nin temsilcisi olarak nitelendirmiştir. O, bir taraftan krala karşı itaati ön planda tutarken diğer taraftan teolojik delillerle kralı papaya tabi kılmaya çalışmıştır. Onun bu yaklaşımı geç skolastik dönemine kadar etkisini devam ettirmiştir. Thomas ve sonrasında teolojik tartışmalar etkisini devam ettirse de, düşünürler ikili otorite sorununu rasyonel bir tarzda çözmeye çalışmışlardır. Thomas, insan doğasını; Parisli John, otoritelerden önce insanların sahip oldukları temel hakları; Dante ise siyasi otoritenin ruhani otoriteden önce de var olduğunu ön plana çıkarmıştır. Bu temel çıkış noktalarını felsefi olarak temellendirerek, otoritenin kaynağını seküler bir tarzda açıklamaya çalışmışlardır. Ancak onların bu seküler anlayışları teolojik unsurlarla iç içe sunulmuştur. Dante ile birlikte bu otoriteler bir amaç olarak değil, insanların farklı temel ihtiyaçlarını karşılayan görevliler olarak görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla bu iki otorite, insanın hizmetine sunularak araçsallaştırılmıştır. Ruhanî otoritenin, siyasi otoriteye bağımlı olması, ancak XIII. asrın ilk çeyreğinden sonra ifade edilmeye başlanmış, ancak keskin hatlarla tam olarak birbirinden ayıramamıştır.

Marsilius ve William ise egemenliğin kaynağı olarak Kilise'yi ya da Kilise tarafından temsil edilen tanrısal iradeyi değil, halkın iradesini görmüşlerdir. Siyasi otoriteyi elinde bulunduran kralın halk ya da temsilcileri tarafından yapılan kanunlara göre yürütmeyi gerçekleştirmesini kuramsallaştırmışlardır. Böylece siyasi alanda Kilise'nin yasama ve yargı yetkisinin olmadığı ifade edilerek, laik bir tutum sergilenmiştir. Ancak her iki düşünür de egemenlik hakkını kullanan kralın, bu hakkı kullanma yetkisini kimden aldığı üzerinde durmamışlardır. Dolayısıyla kralın uyguladığı kanunların halk tarafından yapılması tasarlanmış, ancak halk egemenlik hakkını kullanan kralın seçilmesinde devre dışı bırakılmıştır. Ayrıca siyasi otorite bu kanunlara riayet etmediği takdirde, her hangi bir yaptırım ya da yargısal denetimden de bahsetmemişlerdir.

Kaynakça

- Ağaoğulları, Mehmet Ali ve Köker, Levent, *İmparatorluktan Tanrı Devletine* (7. bs.), İmge Kitabevi, Ankara 2011.
- Arnhart, Larry, *Siyasî Düşünce Tarihi Plato'dan Rawls'a* (2. bs.), cev. Ahmet Kemal Bayram, Adres Yayınları, Ankara 2005.

- Aydon, Cyril, *İnsanlık Tarihi 150.000 Yıl Öncesinden Bugüne İnsanın ve Uygarlığın Öyküsü*, cev. İlgin B. Yıldız, Say Yayınları, İstanbul 2015.
- Bloch, Marc, *Feodal Toplum* (5. bs.), cev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2015.
- Cevizci, Ahmet, *Ortaçağ Felsefe Tarihi*, Asa Kitabevi, Bursa 2001.
- Çotuksöken, Betül ve Babür, Saffet, *Metinlerle Ortaçağda Felsefe* (Gözden geçirilmiş 3. bs.), Bilge Su, Ankara 2015.
- Çüçen, Kadir, *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*. İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2000.
- Dumont, Louis, "Belirleyicilik Üzerine Denemeler: Doğu. XIII. Yüzyıldan Başlayarak Siyaset Kategorisi ve Devlet", der. Cemal Bâli Akal, *Devlet Kuramı* (4. bs.), Dost Kitabevi, Ankara 2013, ss. 141- 174.
- Ebenstein, William, *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, cev. İsmet Özel, Şule Yayınları, İstanbul 2005.
- Gilson, Etienne, *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu* (2.bs.), cev. Şamil Öçal, Açılım Kitap, İstanbul 2005.
- Goff, Jacques Le, *Ortaçağ Batı Uygarlığı*, cev. Hanife Güven ve Uğur Güven, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2015.
- _____, "Ortaçağ'da Batı Avrupa", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 8 (33), Ağustos, Eylül, Ekim- 2005, ss. 39- 68.
- Göze, Ayferi, *Siyasi Düşünceler ve Yönetimler* (9. bs.), Beta Basım Dağıtım A.Ş., İstanbul 2000.
- Huberman, Leo, *Feodal Toplumdan Yirminci Yüzyıla* (15. bs.), cev. Murat Belge, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- İrem, Nazım, "Karanlık/Aydınlık Anlatısı Olarak Ortaçağ ve Eski/Yeni Tarih Yazımı", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 8 (33), Ağustos, Eylül, Ekim-2005, ss. 133-155.
- İşçi, Metin, *Siyasi Düşünceler Tarihi* (Gözden Geçirilmiş 3. bs.), Der Yayınları, İstanbul 2012.
- John Hirst, *Kısa Avrupa tarihi* (Genişletilmiş 2. bs.), cev. Mihriban Doğan, Say Yayınları, İstanbul 213.
- Jones, W. T., *Ortaçağ Düşüncesi Batı Felsefesi Tarihi c. II*, cev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2006.

- Kaçar, Turhan, "Ortaçağ'ın Dinsel Fermantasyonu: IV. Yüzyıl Roma İmparatorluğu'nda Doğu, Batı Kiliseleri ve Devlet ", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 8 (33), Ağustos, Eylül, Ekim-2005, 97-111.
- Kerimoğlu, Nogay, *Felsefenin Kısa Tarihi*, Kamer Yayınları, İstanbul 2016.
- Kılıçbay, Mehmet Ali, "Ortaçağ'ın Orta Malı Olmadığına Dair", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 8 (33), Ağustos, Eylül, Ekim-2005, ss. 69-79.
- Koyre, Alexandre, *Yeniçağ Biliminin Doğuşu*, cev. Kurtuluş Dinçer, Ara yayıncılık, İstanbul 1989.
- Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil)*, Yeni yaşam yayınları, İstanbul 2014.
- Küken, Gülnihal, *Ortaçağda Eğitim Felsefesi* (1. bs.), Alfa Basım Dağıtım Ltd. Şti., İstanbul 2001.
- Libera, Alain de, "Batı Ortaçağ Felsefesi", haz. Jacqueline Russ, *Felsefe Tarihi Modern Dünyanın Yaratılması c.II*, cev. İsmail Yergüz, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, ss. 45- 89.
- Mairet, Gérard, "Padovalı Marsilius'dan Louis XIV'e Laik Devletin Doğuşu", der. Cemal Bâli Akal, *Devlet Kuramı* (4. bs.), Dost Kitabevi, Ankara 2013, ss. 215-242.
- Mitchell, Stephen, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi*, cev. Turhan Kaçar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016.
- Özden, H. Ömer ve Elmalı, Osman, *Yeniçağ Felsefesi Tarihi Metinlerle* (1. bs.), Arı Sanat Yayınevi, İstanbul 2012.
- Özenç, Berke, *Hukuk Devleti Kökenleri ve Küreselleşme Çağındaki İşlevi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- Öztekin, Ali, *Siyaset Bilimine Giriş* (7.bs.), Siyasal Kitabevi, Ankara 2011.
- Parkinson, C. Northcote, *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, cev. Mehmet Harmancı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984.
- Russ, Jacqueline, *Avrupa Düşüncesinin Serüveni Antik Çağlardan Günümüze Batı Düşüncesi*, cev. Özcan Doğan, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012.
- Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi: Katolik Felsefesi c. II* (2. bs.), cev. Ahmet Fethi, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Lti. Şti., İstanbul 2017.

- Şenel, Alâeddin, *Siyasi Düşünceler Tarihi Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş* (Kısaltılmış ve Gözden Geçirilmiş 4. bs.), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2013.
- Tannenbaum, Donald G. ve Schultz, David, *Siyasi Düşünceler Tarihi Filozoflar ve Fikirleri* (3. bs.), cev. Fatih Demirci, Adres Yayınları, Ankara 2007.
- Tümer, Günay ve Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara 1993.
- Wood, Ellen Meiksins, *Yurttaşlardan Lordlara Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi* (2. bs.), cev. Oya Köymen, Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti., İstanbul 2013.
- Yayla, Atilla, *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Liberte Yayınları, Ankara 2014.